

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2015

Dušková Aneta

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra středoevropských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Aneta Dušková

**Lexikální aspekty česko-slovenských jazykových vztahů
v období národního obrození**

„Slovníček slovenský“ Viléma Dušana Lambla

**Lexical Aspects of Czech-Slovak Language Relations in the
Period of National Revival**

„Short Slovak dictionary“ of Vilém Dušan Lambl

Vedoucí práce: doc. PhDr. Mira Nábělková, CSc.

Praha 2015

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci na téma „Lexikální aspekty česko-slovenských jazykových vztahů v období národního obrození. Slovníček slovenský Viléma Dušana Lambala“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a s využitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob a práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V..... dne.....

.....

Aneta Dušková

(vlastnoruční podpis)

Děkuji doc. PhDr. Mire Nábělkové, CSc., vedoucí mé bakalářské práce, za odborné vedení, její čas, přínosné rady, konzultace a návrhy na zlepšení mé práce.

ABSTRAKT

Práce se zaměřuje na otázku česko-slovenských jazykových vztahů v období národního obrození, s koncentrací na problematiku lexikálních shod a diferencí a průmět dobového jazykového kontaktu do textů a lexikografických prací v českém prostředí. Jádrem bakalářské práce je kulturně společenský kontext díla Viléma Dušana Lambla, okolnosti vzniku a analýza jeho Slovníčka Slovenského, publikovaného v roce 1848 v Časopise Českého museum. Lamblův slovníček, kterému doposud nebyla věnována speciální lingvistická pozornost, představuje jeden z prvních lexikografických pokusů o lexikální konfrontaci slovenštiny a češtiny.

Klíčová slova: česko-slovenské jazykové vztahy, lexikální konfrontace, česko-slovenská lexikografie, národní obrození, Vilém Dušan Lambl

ABSTRACT

The thesis focuses on the issue of Czech-Slovak language relations in the period of the National Revival, with a concentration on the lexical similarities and differences and the projection of the language contact in texts and lexicographical works in the Czech environment. The core of the thesis is the cultural and social context of the works of Vilém Dušan Lambl, conditions of the genesis and analysis of his Short Slovak dictionary, published in 1848 in the Journal of the Czech Museum. Lambl's dictionary, which has not been paid any special linguistic attention yet, is one of the first lexicographic attempts of Slovak and Czech lexical confrontation.

Key words: Czech-Slovak language relations, lexical confrontation, Czech-Slovak lexicography, National Revival, Vilém Dušan Lambl

Obsah

Abstrakt.....	5
Úvod.....	7
1. Jazyková situace v Uhersku na počátku 19. století v česko-slovenském kontextu.....	11
2. Vilém Dušan Lambl – osobnost českého národního obrození.....	16
2.1 Poutník Vilém Dušan Lambl.....	16
2.3 V. D. Lambl a jeho vnímání jazykové otázky v česko-slovenských vztazích	18
2.4 Vilém Dušan Lambl a Božena Němcová.....	22
3. Zápisky cestujícího po Slovensku (Poutník, 1847).....	27
3.1 Zápisky – část I.....	28
3.2 Zápisky – část II.....	37
3.3 Zápisky – část III.....	45
3.4 Zápisky část IV.....	49
4. Slovníček Slowenský (Časopis českého museum, 1848).....	55
Závěr.....	61
Seznam použité literatury.....	64
Příloha č. 1 – Slovníček Slowenský.....	68
Příloha č. 2 – Zápisky cestujícího po Slowensku r. 1846	125

Úvod

Předmětem této bakalářské práce je lexikální problematika v česko-slovenských jazykových vztazích v období národního obrození, konkrétně otázka dobové konfrontace slovní zásoby češtiny a slovenštiny, tak, jak se promítla v průkopnickém lexikografickém díle osobnosti českého národního obrození Viléma Dušana Lambla. Práce přináší bližší seznámení s Vilémem Dušanem Lamblem, s jeho významným působením v česko-slovenských vztazích 19. století a zejména s jeho sběratelskou lexikografickou prací, která se zhmotnila v slovensko-českém lexikografickém díle „Slovníček Slovenský“. „Slovníček Slowenský“, který byl publikován v Časopise Českého museum v roce 1848, představuje jeden z prvních lexikografických pokusů o konfrontaci slovní zásoby slovenštiny a češtiny, a je tak významnou součástí vývoje česko-slovenské dvojjazyčné lexikografie. Vilém Dušan Lambl patří stejně jako Božena Němcová mezi představitele romantické generace, jímž nechybí slovanské filologické cítění a osobní zájem o sblížení Slováků a Čechů v první polovině 19. století, v období, které bylo po přijetí štúrovské kodifikace spisovné slovenštiny označeno ochlazením vzájemných česko-slovenských vztahů. Sám Lambl to nastínil v úvodu „Slovníčka Slovenského“ slovy: „...i nepřeju si nic jiného nežli, aby se mi bylo podařilo dosáhnouti aučele tohoto dílka, který jest aby se lehčeji porozumělo zvláštnostem Slowenčiny a tudy prostředek nalezl k přiblížení mezi Čechy, Moravany a Slowáky“ (Dušan, 1848, s. 200). Význam Lamblova slovníku zachycují slova Matildy Hayekové, podle které je „prvým diferenciálním slovníčkem, ktorý bol napísaný s najlepším panslávskym úmyslom a jeho autor sa tak stal predchodcom mnohých ďalších, ktorí s podobnými snahami prišli až o 70 rokov neskôr. Podaktoré poprevratové slovníčky sa mu však ani precíznosťou ani úrovňou nevyrovnajú“ (Hayeková, 1990, s. 123).

Bakalářská práce se usiluje představit osobnost a působení Viléma Dušana Lambla v dobovém kontextu druhé vlny českého a slovenského národního obrození, ve složitých okolnostech vývoje vzájemných vztahů, obrany a rozvíjení spisovných jazyků. V. D. Lambl (1824–1895) patřil k těm představitelům mladé české inteligence, kteří s cílem lepšího vzájemného poznání navazovali v nové situaci osobní vztahy s představiteli slovenského kulturního života. Patřil k těm, kteří hledali vlastní cesty k seznámení se slovenskou realitou a slovenskými národními potřebami a informovali českou veřejnost o výsledcích svého poznání. Autentické záznamy slovenské dobové situace přinášejí jeho „Zápisky cestujícího

po Slovensku v r. 1846“, publikované v r. 1847 v časopise Poutník, které jsou hodnoceny jako důležitá součást cestopisné literatury mladé české inteligence, českých studentů putujících na Slovensko (Žáček, 1948; Zelenková, 2002). Na rozdíl od jiných „poutníků“, jako F. C. Kampelík (1833, 1839), K. S. Amerling (1835), R. B. Štorch (1836), F. L. Rieger (1837), J. S. Presl (1838), M. Mikšíček (1838), M. Fialka (1839), J. V. Frič a B. Rajská (1841), K. H. Borovský (1842) nebo J. Helcelet (1843), kteří před ním navštívili Slovensko v první polovině 19. století (viz Žáček, 1848), uskutečnila se Lamblova cesta v r. 1846, kdy se ve slovenském i českém prostředí rozhořela polemika kolem štúrovské slovenštiny, a jeho Zápisky podávají o tomto zápasu autentická svědectví. Už v nich můžeme současně vidět projev zájmu mladého autora o jazyk nejen z hlediska postavení slovenštiny, ale konkrétně také o slovenskou slovní zásobu, její osobitost a rozdíly ve srovnání s češtinou. Lamblovy „Zápisky cestujícího po Slovensku“ a „Slovníček Slovenský“ představují vzájemně provázaný celek, ve kterém jeho filologické zájmy našly různé ztvárnění.

Každé historické období má významné osobnosti, které svým vlastním specifickým způsobem zasahovaly do průběhu událostí své doby a zprostředkovaně se podílejí také na podobě a rozvoji dnešní společnosti. Přestože postava Viléma Dušana Lambly není natolik známá jako jiní jeho současníci, přátelé a spolupracovníci z řad české i slovenské inteligence (např. Josef Jungmann, Karel Havlíček Borovský, Božena Němcová, Ludovít Štúr nebo Samo Chalupka), patří mezi významné postavy své doby, ve které se vedle zmíněných prací spjatých se Slovenskem, jeho geografii, kulturou a jazykem, účastnil probíhajících společenských dějů zejména aktivním působením ve studentském spolku Slavie, a také svou publicistikou v Havlíčkových Národních novinách. Významný byl i jeho zájem o jižní Slovany, s jehož filologickým odrazem se můžeme setkat také v „Slovníčku Slovenském“. Mimo zaměření mé bakalářské práce stojí podstatná aktivní část jeho osobního života, jeho praktická i teoretická práce lékaře, kterou přispěl k rozvoji medicínského poznání v oblasti patologické anatomie a která mu přinesla světové uznání.

Jednotlivé kapitoly bakalářské práce přibližují Viléma Dušana Lambly v dobovém kontextu a kulturně společenském začlenění se zřetelem k jeho postojům a úloze ve vývoji česko-slovenských vztahů. V jádru práce je analýza propojení „Zápisů cestujícího po Slovensku r. 1846“ a „Slovníčku Slovenského“ z hlediska zachycení a zpracování slovenského lexika na širší bázi zážitků a postřehů ze studentského putování a dále pak osobitosti zpracování „Slovníčku Slovenského“, ke kterému patří také začlenění lexika z východomoravského prostředí, zejména z Rusavy pod Hostýnem, kterou navštívil během

své cesty na Slovensko. Z cesty, kterou podnikl se svým bratrem Janem Baptistou Lamblem v červenci až září roku 1846, získal Lambl pro svůj slovníček nejvíce podkladů. I když jeho Zápisky donedávna nepatřily k příliš známým literárním dokumentům (pozornost jim věnovali zejména Václav Žáček v publikaci z r. 1948 a Bohumil Haluzický v knize věnované vztahu Boženy Němcové ke Slovensku z r. 1958), v poslední době byly připomenuty a analyzovány Annou Zelenkovou, a také ve studentských bakalářských pracích Michala Pijáka „Cestopisy v prvej polovici 19. storočia ako žáner inakosti a česko-slovenského vzájomného porozumenia“ (2013) a Petry Cínové „Otázky slovanské vzájemnosti ve vztahu Boženy Němcové a V. D. Lambla (korespondence a souvislosti) (2013). Ve shrnujícím vyjádření ve vztahu k jazykové problematice u V. D. Lambla Anna Zelenková o „Zápiscích cestujícího po Slovensku r. 1846“ říká, že i když „nepatria k umelecky náročným textom, zostávajú jedným z dôležitých prvkov dobového rozvoja českej kultury, ktorá sa iba zložito a postupne vyrovnávala s emancipačným jazykovým hnutím slovenského národa“ (Anna Zelenková, Brno, 2002). Centrální předmět mého zájmu, „Slovníček Slovenský“, je zmiňován v monografických pracích Miloše Weingarta „Příspěvky ke studiu slovenštiny“ (1923), Matildy Hayekové „Dejiny slovenských slovníkov do roku 1945“ a nejnověji ve studii Kataríny Gajdošové „Slovensko-česká a česko-slovenská dvojjazyčná lexikografia. Vývinový prehľad od 19. storočia po súčasnosť“ (2014), podrobnější analýze však nebyl dosud podroben.

Bakalářská práce přináší obraz zpracování slovenské slovní zásoby v Lamblově slovníku. Vznikl v době, kdy už část slovenské slovní zásoby, pokládané v té době za součást lexika českého jazyka, byla zachycena v českých slovnících, v Německo-českém slovníku Josefa Dobrovského (Deutsch-böhmisches Wörterbuch, 1802, 1821), Česko-německém slovníku Jiřího (Juraje) Palkoviče (Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch: mit Beyfügung der den Slowaken und Mähren eigenen Ausdrücke und Redensarten, 1820, 1821), a také v zásadním díle české lexikografie, v pětidílném Slovníku česko-německém Josefa Jungmanna (1834–39). Samostatně však komparativní pohled na slovenskou a českou slovní zásobu, jak jej přináší Lamblův slovník, do té doby nebyl publikován. Základ slovníku tvoří podle autorových slov z úvodu jeho vlastní excerpty z prací slovenských autorů J. Kollára, L. Štúra, J. M. Hurbana a „dalších Slováků“, z velké části pak Lamblovy cestopisné poznatky, které doplňoval informacemi ze zápisů „jiných pozorných slowičkářů a všimawých Wlastimilů“ (Dušan, 1848, s. 201), k nimž patřili Daniel Sloboda, Jozef Božetech Klemens a, jak je patrné ze zpracování hesel, zejména Samo Chalupka. Ke zpracování slovníku byl veden vnitřním zájmem o lexikální bohatství slovanských jazyků,

přičemž „Slovníček Slovenský“ pokládal za jeden z kroků na cestě k vytvoření Slovanského slovníku, „w němž by všickni bratři swoje řeči zastaupeny měli“ (Dušan, 1848, s. 200). Orientuje se na zvláštnosti slovenštiny („slovenčiny“), chce ve srovnání s češtinou zprostředkovat „mnohá zrna, která we všední nepoznanosti pohozená byla, a předce zánimawé obsahují úkazy vnitřního žiwota řeči národní“, přičemž „mnohá z těchto zrníček jsou tak podiwu hodná, krásná a zvláštností swau mysl téměř okauzluující“ (Dušan, 1848, s. 200 – 201). „Slovníček Slovenský“ z poloviny 19. století, obsahující kolem 1000 hesel (a vzhledem ke způsobu zpracování podstatně více slovenských slov), představuje krásný příklad zájmu příslušníka české obrozenské inteligence o lexikální bohatství slovenštiny. Jedním z cílů mé bakalářské práce je přispět k tomu, aby neupadl v zapomnění.

1. Jazyková situace v Uhersku na počátku 19. století v česko-slovenském kontextu

„Byla to snaha šířiti národního a buditelského ducha po československých vlastech, touha navzájem se posilovati ve vlasteneckém a slovanském přesvědčení osobním stykem...“ (Žáček, 1948, s. 5).

Společenská situace v Uhersku na počátku 19. století byla pro Slováky při maďarské dominanci složitá a vzhledem k předchozímu vývoji byla složitá také otázka přijetí podoby spisovné slovenštiny, která by spojovala všechny vrstvy formujícího se slovenského národa. V předchozích staletích byla společenská situace příznivá především pro vyšší šlechtu (panstvo, velkostatkáři, zemani), která byla dominující a hlavně rozhodující třídou oproti nižší šlechtě (drobní statkáři). Šlechta byla reprezentantkou uherského národa „a ten podlé panujícího názoru měl vlastně jediný právo vládnout a jemu jedinému patřil atribut národa“ (Pauliny, 1983, s. 175). Slováci nebyli považováni za národ, ale za pouhou etnickou skupinu, která neměla žádná rozhodující práva, ale jen velmi malé a omezené možnosti v oblasti veřejného života, politiky, literatury atd.. Jakékoliv snahy o zlepšení postavení Slováků a ostatních nemaďarských národů v Uhersku ztěžovala sílící vlna maďarizace především v náboženství, která hodně ovlivňovala život na Slovensku. Situace nebyla jednoduchá. Na slovenské scéně stály dva tábory – evangelíci a katolíci. Evangelíci tvořili menšinu, která byla ve své činnosti velmi aktivní. Na začátku 19. století zastávali myšlenku česko-slovenské kmenové a jazykové jednoty. U katolíků, kteří představovali většinu slovenského obyvatelstva, se už ke konci 18. století výrazněji projevovala podpora slovenské svébytnosti, boj za vlastní kulturu a spisovný jazyk. Každý z těchto táborů zastával jiné pojetí národa a hájil odlišnou variantu spisovného jazyka, ale oba proudy společně obohacovaly a zároveň oživovaly národní život na Slovensku.

První impuls k přijetí spisovné slovenštiny přišel ze strany slovenských katolíků a jejich představitel Antona Bernoláka, který se pokusil o první kodifikaci spisovné slovenštiny na základě kulturní západní slovenštiny. Stalo se tak jeho kodifikačními díly v osmdesátých a devadesátých letech 18. století, přičemž bernolákovské kodifikační aktivity dotýkající se slovní zásoby slovenštiny přesáhly už do 19. století (Bernolákův vícejazyčný „Slowár Slowenski-Češko-Latínsko-Ňemecko-Uherski“ byl publikován až po jeho smrti

v letech 1825–1826). Bernolákovská slovenština plnila „z hlediska společenských potřeb, myšlení a rozvoje kultury svou společenskou funkci“, což dokazuje i nárůst literární tvorby mnoha žánrů (Žigo, 2004, s. 92), nebyla však přijata celou slovenskou společností, zejména ne slovenskými evangelíky. V českém prostředí byla kodifikace bernolákovské slovenštiny jako „samovražedné úsilí“ z hlediska koncepce česko-slovenské národní jednoty a jednoty spisovného jazyka hodnocena negativně, i když se např. umělecké kvality předního bernolákovského básníka Jana Hollého uznávaly. Dokládá to např. stať Josefa Jungmanna „O různění českého spisovného jazyka“ z r. 1832 (Časopis Českého museum, 1832, sv. 2, s. 165–181).

Představa česko-slovenské národní (kmenové) a jazykové jednoty, která byla dominující v prostředí slovenských evangelíků, měla svého nejvýraznějšího prosazovatele v Janu Kollárovi, u kterého představovala součást širší koncepce slovanské vzájemnosti: „Považujeme se se všemi Slawobratry jako jeden národ, s Čechy pak jako jeden národní kmen“ (Kollár, Hlasové, 1846, s. 124). Podle Kollára je národ skupina lidí, kterou spojuje stejný společný jazyk, mravy, zvyky a kulturní projevy. Všeslovanská idea se začala výrazněji šířit od počátku 19. století, kdy slovanské národy procházely národně-obrozeneckými procesy, a docházelo k rozvíjení kultury. Mnozí Slované, Slováci nevyjímaje, však žili v nedobrych podmínkách v mnohonárodnostních útvarech, což silně ztěžovalo obrozenecké záměry. V takové situaci byla myšlenka Slovanstva a slovanské vzájemnosti pro formující se slovenský národ velkou oporou. Ján Kollár a Pavol Jozef Šafárik navázali také úzké kontakty s českým národním hnutím a jeho osobnostmi. V prvních desetiletích 19. století představa o potřebě jednoty spisovného jazyka a přidržování se češtiny v návaznosti na předchozí staletou tradici u evangelíků převládala. K jejím zástancům patřil zpočátku i Ľudovít Štúr a další představitelé slovenské inteligence. Situace s češtinou jako spisovným jazykem Slováků nebyla jednoduchá, tradičně byla ve slovenském prostředí slovakizována – a J. Kollár od 20. let 19. století navrhol přijmout některé slovakizační úpravy společného jazyka také české straně, aby tak vznikl skutečně československý jazyk. Tyto jeho názory přijímal zpočátku také Pavol Jozef Šafárik, později však od nich odstoupil. Českou inteligencí přijaty nebyly. Na počátku 40. let se Ľudovít Štúr s dalšími slovenskými národovci rozhodl přejít od češtiny (českoslovenštiny, bibličtiny) ke slovenštině, přičemž za základ nové kodifikace byla vybrána kulturní střední slovenština. Jak uvádí Eugen Pauliny, pro Ľ. Štúra spisovná slovenština nebyla samoúčelným literárním jazykem, byla prostředkem na zorganizování slovenského etnika: „Ľ. Štúr a jeho druhovia celkom správne usúdili,

že pre maximálne rozvitie národného, hospodárskeho, kultúrneho a politického pohybu u Slovákov nepostačuje už čeština, že je potrebné použiť spisovnú slovenčinu. Bernolákovčinu nebolo možno prijať, pretože v tom čase bolo už zrejmé, že funkciu celoslovenského spisovného jazyka nemôže spĺňať“ (Pauliny, 1983, s. 178). Rozhodnutí o štúrovské slovenštině bylo přijato v roce 1843 s dalšími kroky v následujících letech (1844 vyhlášení rozhodnutí na schůzce Tatrínu a vydání druhého svazku Nitry už ve štúrovské slovenštině, 1845 začátek vydávání Slovenských národních novin s přílohou Orol Tatránski, 1846 Štúra kodifikační díla „Nárečja Slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí“ a „Nauka reči Slovenskej“). Sama kodifikace štúrovské slovenštiny vyvolala vlnu odporu jak u části katolické a starší evangelické slovenské inteligence, tak v českém prostředí, které v ní vidělo trhání vzájemnosti a oslabování potřebné jednoty. Štúrovské snažení bylo v porovnání s obdobím bernolákovců a první kodifikací spisovné slovenštiny mnohem více středem pozornosti kritiků. Kritici přijaté podoby spisovné slovenštiny, zejména pravopisu, se však našli také mezi podporovateli jejího přijetí. Do této skupinky kritiků můžeme zařadit např. M. M. Hodžu, který ve svém spise „Věťín o slovenčině“ (1848) hodnotí štúrovský pravopis jako příliš „izolovaný“ od ostatních slovanských jazyků. Některé z jeho námitek, zejména volání po grafémech ä, ľ a y, které štúrovská kodifikace neměla, se jako posílení etymologického principu uplatnily později, při hodžovsko-hattalovské reformě na počátku druhé poloviny 19. století.

Štúrovskou slovenštinu nepřijali např. Pavol Jozef Šafárik nebo evangelický hodnostář Pavel Jozeffy, kteří však byli ve srovnání s jinými oponenty ve své kritice mírnější. Takový postoj u Šafárika vyplýval i z jeho předchozích názorů a také tvorby, uvědomoval si problémy s fungováním češtiny ve slovenském prostředí, viděl spjatost spisovného jazyka s tradicí ústní lidové slovesnosti, ale byl přesvědčen o tom, že jako samostatný spisovný jazyk slovenština nemůže obstát. Tvrdil, že této úlohy se může zhostit pouze čeština a to buď „čeština novšie pestovaná v Čechách“, kterou by Slováci využívali při plnění vyšších funkcí, nebo slovakizovaná čeština, která by se používala v běžném životě (Krajčovič, 2004, s. 66). Potřeby „obecného nářečí“ v tvorbě pro nižší společenské vrstvy si byl vědom Pavel Jozeffy, který navrhl „na církevním poli“ zachovat řeč československú, ale pre pospolité slovenský ľud pro jeho ponaučení vo veciach hospodárskych a všeobecne užitočných, pre tvorbu slovesnosti malo by sa 'psát v nářečí obecním“ (Krajčovič, 2004, s. 66). P. Jozeffy hodnotil pozitivně L. Štúra slovy: „náš znamenitý Ludwik Štúr, muž vši vážnosti hodný, který docela své umění, swau wraucí horliwost jen národu slowenskému se zapíráním swého pohodlí

a všech výhledů pro budoucnost obětował, který tak znamenité zásluhy sobě nadobyl, zvláště w tom, že nejen národ proti všelikým autrzkám zastáwal, ale ducha wraucí lásky k národu we mnohých mladých srdcích wzbudil..." (Hlasové, 1846, s. 228–229). I když jejich názory nebyly formulovány natolik ostře, jako postoje některých jiných současníků, byly přece uveřejněny v zborníku „Hlasové o potřebě jednoty spisowného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky“, který připravil Ján Kollár a který vyšel v Praze nákladem Českého muzea v r. 1846, tedy ve stejném roce, jako Štúrova kodifikační díla. Zborník, obsahující 33 příspěvků slovenských a českých autorů, je uveden slovy Sboru musejního pro řeč a literaturu českou (která podepsal také Josef Jungmann). Za Sbor musejní, který vždy směřoval k napomáhání „literární jednoty národu česko-slowenského“, se zde praví: „Z té příčiny nemohly než nejbolestněji dojímati jej zpráwy o neočekáwaném a přewráceném počínání některých nowějších spisowatelůw w uherském Slowensku, usilujících kwapně a nerozwážně podstrčiti jedno z domácích swých podnářečí místo posawadního, mnohowěkau snahau všech tří wětwi jednoho národu, Čechůw, Morawanůw a Slowákůw, wzdělaného jazyka, a tím odtrhnauti konečně a cele krajany swé od literární jednoty s Čechy a Morawany, jednoty posawad všem i žádoaucí a prospěšné (Hlasové, 1846, s. III).

Počátky užívání spisovné slovenštiny na středoslovenském základě, vzdáleném češtině, byly pro mnohé překvapením. Odpůrci tohto kroku chtěli věřit, že nebude mít dlouhého trvání a bývalá jednota v užívání společného spisowného jazyka bude obnovena. I když jazyková situace po kodifikaci štúrovské slovenštiny byla na Slovensku ještě dlouho s ohledem na jednotnou podobu spisowného jazyka nestabilní, ve druhé polovině 19. století po hodžovsko-hatallovske reformě začala spisowná slovenština na středoslovenském základě upevňovat své postavení. Čtyřicátá léta však byla charakterizována zdramatizováním a ochlazením vzájemných česko-slovenských vztahů, zejména z české strany. Kodifikace štúrovské slovenštiny byla vnímána jako neodůvodněný rozkol, který oslabí obě strany v jejich národoobraném zápasu. Přece však bariéra, která takto vznikla, neměla být trvalá. „Za těchto okolností přišly veřejnosti vhod zpráwy několika českých cestowatelů, putujících po Slovensku v době roztržky. Někteří z nich sdělili své dojmy veřejnosti ve formě novinových článků a cestopisných črt, jiní je však ukryli do svých cestovních deníků, z nichž byly vyhrabány teprve po několika desetiletích“ (Žáček, 1948, s. 101). Cestowatelem, který navštívil Slovensko v r. 1846 a o rok později zveřejnil v časopise Poutník (Pautník) svůj cestopisný deník, ve kterém kromě geografických a národopisných poznatků shromáždil také své zážitky, dojmy a názory ze setkání s představiteli slovenské inteligence různé orientace,

mezi nimi s významnými štúrovcí, byl Vilém Dušan Lambl. Zveřejněním svých postojů přispíval k zmírnění česko-slovenského napětí.

2. Vilém Dušan Lambl – osobnost českého národního obrození

Lékař, učitel, publicista, překladatel, cestovatel, národní buditel a hlasatel slovanské vzájemnosti, mluvčí a první starosta spolku Slávie Vilém Dušan Lambl (pseudonym Vilém Dušan) se narodil 5. prosince 1824 na panství hrabat Schönbornů v Letinách u Přeštic. Pocházel z české rodiny správce letinského velkostatku a lázní, Františka Lambla a jeho ženy Marie. Lamblova matka porodila jedenáct dětí, dospělého věku se však dožilo pouze osm. Rodiče se snažili vést své děti k učení a ruku v ruce s “tamním klimatem, které vytvářelo podmínky pro zrod nevšedních osobností“ v rodině Lamblů nebyla nouze o velmi vzdělané lidi (Bittnerová, 2012, s. 24). Jeho čtyři sestry, Marie, Eliška, Barbora a Anna, se věnovaly především školství pro ženy, a tři bratři, František Sudimír, Karel Milan a Jan Baptista, patřili mezi uznávané odborníky v oboru lékařství, chemie, archeologie či numizmatiky. Všichni se zapájeli do společenského života a účastnili se vlasteneckých akcí.

Vilém Dušan Lambl chodil do obecné školy v Přešticích na Plzeňsku a poté, stejně jako jeho bratři Karel Milan a Jan Baptista, na gymnázium v Plzni a Praze. Finanční prostředky zajišťoval nejstarší bratr František Sudimír. V letech 1844 až 1849 se Lambl věnoval studiu medicíny (vzorem mu byl o sedmnáct let starší bratranec Amerling) a o dva roky později, v roce 1851, ve svých 27 letech získal doktorát. Stal se profesorem patologické anatomie, autorem lékařských prací publikujícím v mnoha medicínských zahraničních časopisech. Než u něj převládly odborné lékařské zájmy, věnoval se, zejména ve 40. letech, společenské činnosti spjaté s obrozeneckým hnutím slovanských národů. Zabýval se i překladatelskou činností z chorvatského a srbského jazyka. Z hlediska vývoje slovanské myšlenky v habsburské monarchii, českého národního hnutí a v neposlední řadě vývoje vzájemných česko-slovenských vztahů zaujímá významné postavení jeho účast v revoluci 1848 jako představitel revolučního studentského hnutí a jednoho z organizátorů Slovanského sjezdu v Praze.

2.1 Poutník Vilém Dušan Lambl

Poznávání slovanských jazyků, krajin a kultur, nabývání vztahu ke Slovanstvu a rozhledu ve slovanském světě, které se u Lambla promítly do projevů slovanského

uvědomění a slovanské vzájemnosti, bylo úzce spjato s jeho cestováním po střední, západní i jižní Evropě. Kromě cesty na Slovensko, kterou podnikl v roce 1846 během studií v Praze spolu se svým bratrem Janem Baptistou a která vzhledem k jejímu významu pro vznik „Zápisů cestujícího po Slovensku r. 1846“ a následně i „Slovníčku Slovenského“ představuje předmět našeho zájmu, je potřebné zmínit i další jeho cesty a s nimi spjaté publikace. Všechny cestovatelské zážitky, dojmy, setkání, poznatky a události pečlivě zaznamenával ve svých publikovaných listech a člancích. Mezi pracemi, do kterých se promítají Lamblovy geografické a etnologické zájmy, má významné místo publikace „Evropa v ohledu národopisném. Krátký náskok s mapou“ z r. 1846, která jeho putování po Slovensku předcházela.

Dilema, které Lambl uvádí v úvodě svých zápisů ze Slovenska, jestli se v roce 1846 vydat na jih nebo na východ, vyřešili bratři Lamblovy ve prospěch cesty na Slovensko. V dalších letech se na svých cestách vydal na jih (srov. Máchal, 1912; Zelenková, 2003). V roce 1847 putoval Lambl do Slovinska a zážitky z cesty uveřejnil v črtách „Zpomínky na Korutany“ a „Zlomok dopisu z Terstu“ (Poutník 1847). V následujícím roce byl jako tajemník přípravného komitétu pro Slovanský sjezd v Praze vyslán spolu s K. J. Erbenem do Chorvatska na sněm, který se konal v Záhřebu, aby pro slovanskou myšlenku získali Chorvaty. O svých dojmech z cest pak uveřejnil články „Kterak to vyhlíží v Jihoslovanech“ (1848) a „Nákresy z Jihoslovan“ (1849) v Havlíčkových Národních novinách. Další cestu na jih podnikl v letech 1849–1850, procestoval Chorvatsko, Dalmácii a dostal se až na Černou Horu – zážitky popsal v četných dopisech v Národních novinách (1849) a v člancích „Obrazy z Jihoslovan“ (Časopis Českého Musea, 1849) a „Zpráva o Černé Hoře a ČernoHORcích“ (Časopis Českého Musea, 1850).

Revoluční rok 1848 představoval vrchol Lamlovy společenské aktivity ve slovanském hnutí – stál v čele spolku Slavie, podílel se na přípravách Slovanského sjezdu, publikoval v Národních novinách. „Politicky tu bránil princip občianskeho štátu, opierajúceho sa o systém voľnej demokracie, a z tohto hľadiska tiež predkladal návrhy na inštitucionálnu reorganizáciu českého študentstva“ (Zelenková, 2003, s. 51). V dalším životním období se věnoval převážně svému lékařskému povolání a poslání. Po roce 1849 působil zpočátku jako asistent, později jako první docent patologické anatomie na pražské univerzitě. Poutnictví mladosti však ve změněné podobě přesáhlo i do tohoto času. Jelikož to byl velký odborník ve svém oboru, není překvapením, že dostával řadu nabídek ze zahraničí. Poté, co mu jeden z kolegů nepřímo sdělil „že pro jeho slovanské smýšlení není proň v Rakousku

místa“¹, rozhodl se Lambl v roce 1861 přijmout nabídku místa na univerzitě v Charkově. Skoro deset let působil v Rusku, kde také cestoval po Kavkazu. Literárně činný Lambl publikoval svoje studie v časopisech, které byly psány latinsky, rusky, polsky, německy, francouzsky i česky. Zhruba o deset let později změnil svoje působiště a z Ruska se přestěhoval za nabídkou do Polska. Od roku 1870 působil až do konce života na univerzitě ve Varšavě, kde zemřel ve svých 71 letech dne 12. února 1895.

S manželkou Eugénií Edelbergovou (později Eugénie Lambl), měl dvě dcery – Olgu a Natašu, z nichž dospělého věku se dožila pouze Olga. Se svými sourozenci, kteří žili v Čechách, udržoval převážně písemný kontakt. Myslel však také na další rozvoj českého vysokého učení a české vědy. Z pozůstalosti Viléma Dušana Lambla založil jeho mladší bratr dr. Jan Baptista Lambl fond, ze kterého byla polovina jmění věnována české lékařské fakultě a druhá polovina české technice.

Mezinárodní uznání, které Vilém Dušan Lambl získal díky svým lékařským výzkumným pracím a objevům, se promítlo do využití jeho jména jako motivu při pojmenování bičíkovce *Lambliia intestinalis* (později *Giardia lamblia*) a krevní infekce lambliaza v medicínské terminologii. Jeho široké slavistické kulturní, filologické a národopisní zájmy, společensko-politické, publicistické a organizační aktivity ho staví na čestné místo v kruhu českých a slovanských obrozenců. Zájmem o Slovensko, jeho život a kulturu a zejména o slovenštinu se zasloužil o navazování česko-slovenských vztahů a inspirativně působil mezi českou inteligencí na jejich rozvoj také v dalším období.

2.3 V. D. Lambl a jeho vnímání jazykové otázky v česko-slovenských vztazích

„Čemu se my na Slowensku můžeme přiučiti, nebudu zde opakowati. W tom je obsažena celá wzájemnost. Každá strana bude zewrubně a dokonale wzděláwati swůj kraj, výše wzdělání budau se seznamowati s wýtečnými wýtworky swých pobratřenců, nižší třída nalezne dostatečného pokrmu dušewního w literatuře swé wlasti...“ (Dušan, 1847, s. 157).

Uvedený citát ze „Zápisů cestujícího po Slovensku“ patří k nejcitovanějším slovům V. D. Lambla týkajícím se česko-slovenské vzájemnosti. Kontext, ve kterém se v Zápisích objevují, dokresluje dobovou situaci, a také pozitivně optimistický pohled na další vývoj vzájemných vztahů. Nad citovanými řádky uvádí Lambl informaci, získanou na návštěvě

---

1 Podle Ottova slovníku naučného (<http://leccos.com/index.php/clanky/lambl-dusan-vilem>).

u M. Fejérpataky-Belopotockého (který se kromě jiných aktivit věnoval také rozšiřování knih), že z 500 výtisků „Hlasů o potřebě jednoty spisovného jazyka“, které přišly z Prahy, prodalo se asi jenom 20. Na to Lambl navazuje slovy, která nebyla v tom čase v českém prostředí obvyklá: věří, že vše „změní se bohdá, – a to nynějším přičiněním (Nowo-) Slowáků“, tedy podporovatelů štúrovské spisovné slovenštiny. „Jakmile se jenom, prawí tito, probudí chuť ku čtení a potřeba vyšší zábawy, bude po knihách poptávka větší; ale začátek se musí učinit slowenčinau, aby domácí řeč u vážnosti neklesla“ (Dušan, 1847, s. 157). Tato slova, a také mnohé jiné formulace v Zápiscích a v Lamblově publicistice, představují nový český hlas ve vnímání jazykové otázky ve složité dobové situaci.

Nedlouho před vydáním Lamblových prací se na Slovensku odehrály zásadní události, které ovlivnily podobu česko-slovenských vztahů. Lamblova cesta na Slovensko se uskutečnila v čase ostrého zápasu o spisovnou slovenštinu. Rok 1846 byl poznamenán bouřlivou polemikou související s kodifikací nové podoby štúrovské spisovné slovenštiny, byly publikovány texty na její podporu, ale zároveň texty proti přijetí nového jazyka. V tom samém roce, kdy vyšla Štúrova kodifikační díla, vydal J. Kollár sborník příspěvků předních osobností slovenského i českého života „Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“, který štúrovskou slovenštinu odmítal. Doba, ve které bratři Lamblové putovali z Čech přes Moravu na Slovensko a po Slovensku, byla obdobím krystalizace názorů jak ve slovenském, tak v českém prostředí. Z tábora slovenských podporovatelů štúrovské slovenštiny z Turca byl v tomto duchu publikován ve Slovenských národních novinách 29. 9. 1846 názor: „Boj je potrebný, je znakom života a privádza obe strany k ujasneniu zásad a úmyslov. Budeme podporovať literatúru našu – slovenskú. Ctíme si pritom tých mužov, ktorí až dosiaľ vynikli na poli československej literatúry a budeme čítať aj českých spisovateľov. Príde čas, v ktorom sa boj utíši, a budeme opravdiví Slováci – opravdiví Slováci budú aspoň potomkovia naši“ (Sojková, 2006, s. 103). Hlasy o podpoře jazykové reformy štúrovské slovenštiny koexistovali přitom s deklarací pozitivních vzájemných česko-slovenských vztahů. Slovenskie národné noviny zveřejnily 8. 9. 1846 úvodník Š. Homoly, který nabádá mladé pracující lidi, aby se nebáli a šli do světa a zejména do Čech a Prahy na zkušenou, protože tam naleznou nejen pochopení a podporu, ale také bratry a kamarády, kteří jim pomohou. Právě na to reaguje ve svých Zápiscích V. D. Lambl, který šel „na zkušenou“ opačným směrem, komentářem: „Čemu se mi na Slowensku můžeme přiučiti, nebudu zde opakowati. W tom je obsažena celá *wzájemnost...*“ (Dušan, Z, 1847, s. 157). Cesta po Slovensku, na které se bratři Lamblovi setkávali s představiteli slovenské

inteligence a vyjasňovali si mnohé aktuální otázky (byly kromě jiného v Liptovském Mikuláši v čase 3. schůzky Tatrínu 16.–17. září 1846), přispěla ke krystalizaci názorů V. D. Lambla na otázku vzájemného česko-slovenského poměru.

Lambl jakožto Čech z prostředí, ve kterém byla nová spisovná slovenština odmítána, patřil zprvu k zastáncům společného československého jazyka a „...kamkoliv přišel, všude vyhledával milovníky československého jazyka a literatury, aby je jako posel českého obrozeneckého střediska posílil a povzbudil a porozprávěl s nimi o potřebách českého obrození, o odběru českých knih a dalších buditelských plánech“ (Žáček, 1948, s. 111). V souvislosti s informací o jeho cestě na Slovensko vznikla u slovenské inteligence představa, že přichází se záměrem shromáždit co nejvíc hlasů proti nově vzniklé podobě spisovné slovenštiny, které chce v Praze vydat. V dopise C. Zochovi z 12. 7. 1846 L. Štúr napsal: „Čože títo Česi robia! Budúceho mesiaca má prísť na Slovensko akýsi Dušan Lambl, sbierať hlasy proti slovenčine. Kdekoľvek vám príde, tak ho privítajte, že by sa Čechom odnechcelo hlasy po Slovensku sbierať. To všade rozhláste“ (Haluzický, 1952, s. 197; Sojková, 2005, s. 78). Lamblova cesta a její výsledky však tuto nedůvěru nepotvrzují. V čase, kdy cestou po Slovensku začal poznávat jeho kulturu, řeč i obyvatele, kdy z různých koutů bylo slyšet „mluvit o Hlasech a proti nim“, se postupně vyvíjel i jeho pohled na česko-slovenskou vzájemnost. Byl to velice pozorný cestovatel a snažil se pochytit co nejvíc názorů na slovenskou a zároveň českou otázku. Byl okouzlen Slovenskem a vším, co s ním bylo spjaté. Nechtěl být tím, kdo řekne rozhodné slovo ve sporné otázce, ale byl přesvědčen o tom, že největší problém a obavy lidí tkví v novosti a neobvyklosti spisovného jazyka. Jak píše V. Žáček, Lambl se v rozmluvách se Slováky, zvláště literárně činnými, snažil poznat jejich názory na aktuální slovenské a slovensko-české otázky, přičemž způsob jejich vzájemné komunikace charakterizuje jako „jakési konference“, ve kterých Lambl měl dost pochopení pro postavení slovenských partnerů, přičemž vyjadřoval podporu existujícím čechofilským stanoviskám (Žáček, 1948, 110–111). O takovém názoru svědčí i Lamblova slova uvedená v závěru jeho recenze na první svazek literárního časopisu Slovenské pohľady z r. 1846 v Poutníkově 1847 (podepsán jako Wilém Dušan): „Slowenčina je na Slowensku za spisovní řeč přijata, to je factum, o němž, zda má býti či ne, darmo jest dělati znamínka otázky a vykřikníky. Neprawíme to zde, abychom snad k vůli nějaké přízně u spisowatelů slowenských proti zastawatelům jednoty spisowního jazyka v Čechách, na Morawě a na Slowensku wystaupili, jichžto šlechtné snažení hluboce ctíme. Aniž tímto chceme spisownost Slowenčiny teprwa jako veřejně uznati a potwrditi, – vždyť budau Slowáci

s uznáním našim tak jako bez uznání dále pokračovati, a o svůj blahobyť pečovati, a vždyť by takové drzé osobování si práva, kterého tu není, neméně bylo směšné, jako ona až neslušná osočování a s obou stran se dopalování w minulých polemikách“ (Dušan, 1847, s. 32). Tedy jakožto Čech si sám vytvořil svůj vlastní názor a postoj na slovenskou otázku a i stejně tak ho prezentoval i navenek.

Svoji definici česko-slovenské vzájemnosti vyjádřil Lambl v závěrečné části třetího dílu Zápisků slovy, která jsou uvedena jako motto k této kapitole (Dušan, 1847, s. 157). Zde je cítit respekt a Lamblův nový pohled na vnímání česko-slovenské vzájemnosti chápané jako doplňující faktor dvou rovnocenných a spolupracujících národních „hlasů“, které působí samostatně, ale ve skutečnosti bez sebe nemohou existovat. Uvědomoval si ovšem i skutečnost, že jazyková diferenciacie štúrovského (slovenského) a českého jazyka by mohla bránit intenzivnějšímu rozvoji a následné distribuci periodik a literárních děl.

Bezprostředním a viditelným výsledkem cesty po Slovensku byly publikace Zápisků a s nimi spjatého Slovníčka Slovenského v letech 1846 a 1847. Pozitivní vztah ke Slovensku, vyjádřený v Lamblových Zápiscích, vedl Z. Sojkovou k názoru, že „jsou více než pěkným cestopisem s cennými informacemi: dávají přímo direktivu mladé české generaci, jak má hledět na slovenskou otázku nezávisle na Hlasech“ (Sojková, 2005, s. 79). Projevy Lamblova vztahu ke Slovensku a spolupráci s jeho představiteli můžeme sledovat i v dalších letech. Významná je zejména jeho spolupráce s L. Štúrem v revolučním roce 1848, výsledky které můžeme sledovat v Lamblově publicistice v Havlíčkových Národních novinách. Uveřejnil zde dvě zprávy informující o vystoupení L. Štúra na setkání se studenty ve spolku Slávie 21. dubna 1848. V první z nich, z 25. 4. 1848 (nepodepsané, k autorství které se však ve druhé zprávě z 27. 4. přihlásil) přinesl opis setkání, na kterém se „z naší strany připíjelo na zdar národnosti slovenské, sláva záměrům Štúrovým a Hurbanovým, a zapomenutí i pereať všem hanebným urážkám, které se u nás z nevědomosti a nedorozumění na Slováky kydaly.“ Vykreslil také situaci, kdy jeden student „nabodl v zanícení osudné, Hlasy o potřebě atd.“ na kord, a spálil pomník tento mezinárodní nesvornosti a zášti, kteréž Bůh dej, aby z života našeho také tak byly vyhlazeny“ (cit. podle Sojková, 2007, s. 87). Ve druhé zprávě kromě pokusu zmírnit účinek výše zmíněné události („Spálením pověstných ‚Hlasů‘ nikterak se nemělo uraziti spisovatelstvo, neboť snažení tohoto bylo odjakživa šlechetné a v probuzování národu našeho nejráznější“) zveřejnil také informaci o plánované úpravě slovenského pravopisu znamenající její přiblížení k pravopisu českému. Součástí textu byla výzva: „Zapomenuty budiž chatrné rozepře a hádky, které na Slovensku (mluvím

ze zkušenosti a z přesvědčení) více k trpkosti vedly nežli ku smíření. Ještě jednou: Zapomeňme na minulé neshody a tiskněme si ruce bratrské!“ (cit. podle Sojková, 2007, s. 87). Pozoruhodnou součástí Lamblovy publicistiky v době před Slovanským sjezdem v červnu 1848 bylo také zveřejnění statě Panslavismus, o které Z. Sojková uvádí, že byt' podepsána V. D. Lamblem, vznikla ve spolupráci s L. Štúrem (Sojková, 2007, s. 88n). Tyto aktivity a explicitní formulace pozitivních česko-slovenských vztahů představují nejen vlastní Lamblovy názory, ale možno je vzhledem ke významnému postavení Havlíčkových Národních novin pokládat za důležitý příspěvek k širší společenské akceptaci vědomí potřeby česko-slovenské spolupráce. Jeho vidění Slovenska v širokém rozsahu témat se však nejpozoruhodněji promítlo do jeho Zápisků. Jedna z tématických linií, zájem o slovní zásobu, spojuje Zápisky se Slovníčkem Slovenským. Rezonance obou prací V. D. Lambla v českém prostředí je patrna zejména v díle Boženy Němcové.

2.4 Vilém Dušan Lambl a Božena Němcová

Ve vztazích Viléma Dušana Lambla s českou vlasteneckou inteligencí, které se promítly do vývoje česko-slovenské spolupráce, má specifické postavení jeho blízký osobní vztah s Boženou Němcovou. Jak uvádí Jan Máchal, byl to asi Lambl, kdo nasměroval zájem Boženy Němcové ke Slovensku, spolu s touhou po cestování (Máchal, 1912). I když by nebyl první, jeho vliv v tomto směru byl určitě velký. Cesty V. D. Lambla a B. Němcové se sešly na začátku padesátých let, kdy se Lambl stal lékařem v rodině Němcových. Vzájemné sympatie a porozumění obou záhy přerostlo v lásku a milostný poměr, který však vzhledem k okolnostem neměl naději na šťastný vývoj. Problematický vztah vdané ženy s mladým lékařem byl záhy poznačen také společnou tragedií, smrtí syna B. Němcové Hynka, o kterého se Lambl jako lékař staral v době pobytu Němcové v Uhersku. Po Hynkově smrti v r. 1853 už se jejich vztah v dřívější podobě neobnovil.

Vzhledem k síle vzájemného působení a podobným osobním zájmům nabyt osobní vztah dvou významných osobností také širšího společenského významu především jeho vlivem na tvorbu a další působení Boženy Němcové. V životě a tvorbě obou měla slovenská nebo česko-slovenská otázka specifické postavení. Božena Němcová uskutečnila v období jejich užších kontaktů (i po něm) několik cest na Slovensko, do Uher. Slovenská inspirace,

2 Láska k Boženě Němcové zkomplikovala Lamblovi předchozí vztah se Sofií Rottovou (později Podlipskou), sestrou spisovatelky Karolíny Světlé. Po rozloučení s Němcovou se Lambl v r. 1855 o Sofii Rottovou znovu ucházel. Odpustila mu, jeho ženou se však stát nechtěla (Bittnerová, 2012, s. 30).

kteřou můžeme připisovat Lamblovi, se propojila s rodinnou situací – služebním působením Josefa Němce v Miškovci a Balášských Ďarmotech v Uhrách. Za manželem cestovala Božena Němcová poprvé v r. 1851, pak v r. 1852 a 1853. Nejděší byl její pobyt na Slovensku v r. 1885. Na svých cestách si B. Němcová podobně jako V. D. Lambl zapisovala geografické, kulturní, etnografické nebo jazykové osobitosti, se kterými se potkávala. Výsledkem jsou její knihy zápisků ze slovenského prostředí a slovenské motivy se také výrazně promítly do jejích literárních děl. Méně známá je skutečnost, že i B. Němcová zpracovala slovenský slovník, který však na rozdíl od Lamblova publikovaného díla zůstal v rukopisu. V. D. Lambl a B. Němcová tak v českém prostředí představují dvojici osobností spjatých silným vzájemným poutem, které obě významně zasáhly do formování česko-slovenského poměru. O návaznosti díla B. Němcové na V. D. Lambla píše Bohumil Haluzický, že „pokial' ide o Slovensko, bol jej v tak mnohom nielen radcom, ale priam predchodcom, v stopách ktorého kráčala“. A dále pokračuje: „Je vlastne so strany českej prvým zvestovateľom československej vzájomnosti, postavenej na reálnu a životnú základňu. Jeho kritický a predvídavý duch vytušil a jeho slovo vyjadřilo správne cesty k tomuto cieľu a Němcová je tu vlastne jeho ideovou nasledovateľkou so silnejšou, pravda, širšou a účinnejšou rezonanciou“ (Haluzický, 1952, s. 169).

V cestopisných a národopisných črtách ze Slovenska³ můžeme u Boženy Němcové sledovat podobné postupy, jaké uplatňoval V. D. Lambl ve svých Zápiscích. Kromě podobných motivů, které vyplývaly ze společných zájmů a také ze setkání s mnoha stejnými slovenskými buditeli, jde zejména o zachycení autentických citátů a v kurzívě uváděných slovenských slov. U B. Němcové výrazně vystoupil do popředí její zájem o pohádky a jiné folklorní žánry, které však (např. některé lidové balady nebo hádanky) potkáváme také u Lambla. Byla to její třetí cesta na Slovensko, ze které vzešla např. známá pohádka O dvanácti měsíčkách. Slovenské motivy specificky literárně zpracovala zvláště v povídce Chyže pod horami. Obrázek ze Slovenska (1858). Při psaní se v textech snažila zachovávat slovakismy, které vytvářely ráz textu, což také svědčí o jejím obdivu ke slovenské krajině, kultuře a samozřejmě i jazyku samotnému. Skrze svou tvorbu přinášela a přibližovala českému čtenáři poselství slovenské lidové kultury.

Ze setkání s představiteli slovenské inteligence (Lambl i Němcová se s odstupem několika let setkali např. s Andrejem Sládkovičem, Samem Chalupkou, Samuelem Tomášikem nebo Samuelem Reussem) oba cestovatelé po Slovensku z jazykového hlediska

3 Srov. např. http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/64/narodopisne_slovensko.pdf.

nejvíce využili pobyt u Sama Chalupky. Oba se u něj seznámili s jeho sbírkami, představujícími, jak uvádí Lambl „slowničky, fraseologie, powěsti a powěry, hádanky, písně a jiné wzácnosti, kterých se teď ani nasytit nemůžeme...“ (Dušan, 1847, s. 108). Lambl, který pak ve svém Slovníčku slovenském u mnoha slov označením SCH uvádí jejich získání od S. Chalupky, hodnotil jeho sběratelskou činnost vysoce oceňujícími slovy: „Z Chalupkových sbírek a zápisů budau míti weliký prospěch slowanská studia; každé slowo je zlaté zrno co do wáhy i co do do skwělosti a ryzosti“ (Dušan, 1847, s. 108). Podobně vnímala Chalupkovy rukopisy i B. Němcová, která se ho snažila přimět k vydání slovníku. Zнала také Lamblův slovník a byla si vědoma, jaký význam z tohoto hlediska mělo pro Lambla setkání se S. Chalupkou, když v dopise Chalupkovi 22. 11. 1855 (i když s jistou nadsázkou) psala: „...jak vidím, nejvíce od Vás měl“ (cit. podle Haluzický, 1952, s. 150). Lambl i Němcová využili svá putování po Slovensku k poznávání slovenštiny jako jazyka, který měl pro ně velké kouzlo, a svými slovníky se tyto znalosti pokusili zprostředkovat českému jazykovému prostředí. Rukopisný slovník B. Němcověj, který byl díky editoru jejího díla M. Novotnému prvně publikován jako Slovenský slovník v r. 1930 (Dílo Boženy Němcové XIII, Putování po Slovensku, 1930, s. 255–344), zachytává okolo 1500 hesel, asi o třetinu více než slovník Lamblův. Zpracovaná slovní zásoba se přitom v obou slovnících překrývá jen zčásti. Proto B. Haluzický píše, že „Slovníčky Lamblov a Němcovej tvoria tak vlastne jediný celok, navzájom sa doplňujúci, prvý diferenciálny slovník česko-slovenský, vyčerpávající materiál na svoju dobu veru obdivuhodne“ (Haluzický, 1852, s. 207).

Stručnému srovnání obou slovníků se věnovala Katarína Gajdošová ve studii zaměřené na vývoj česko-slovenské a slovensko-české překladové lexikografie (Gajdošová, 2014, s. 279–281). V metodě zpracování vidí, při existujících shodách, také několik rozdílů. Na rozdíl od Lambla, který v návaznosti na předcházející dvojjazyčné slovníky (Dobrovský, Palkovič, Jungmann) často zachytává slovenská slova v bohemizované podobě, Němcová směřuje k jejich zpracování ve slovenské podobě (i když se jí to vždy nedaří). V každém ze slovníků se uplatňuje jiná pravopisná konvence. Podobnost ve zpracování lexika je u obou autorů v tom, že v jejich slovnících koexistují netypizovaná překladová i výkladová hesla, často encyklopedického charakteru s etnografickým zaměřením, u obou je zpracován značný počet vlastních jmen (domácích zvířat, ale, zejména u Lambla, také geografických názvů). V obou slovnících (zejména pak u Němcové) se uvádí dokladový materiál v podobě zachycených vazeb nebo větných vyjádření. K. Gajdošová pro názornost uvádí několik hesel z obou slovníků, jak překladových, s uvedením českého ekvivalentu, tak výkladových,

zachytávajících širší informace. Překladová hesla ze slovníku V. D. Lambla jsou např.: *cintlawý, psotný = bídný, suchý, vychudlý / čipky = krajky / mrholit' = poprchávat, wiz romonit / napokon = konečně / náčha, ožgawka, soplawka, chrypka = rýma / rušeň = Locomotiv. (Slow. Now.). Ze slovníku B. Němcové: *bábka, bábika; loutka, panna. Puppe. / čušat' mlčet, „utúlaj i to děc'e, aby čušalo“ / požiweň strova. / žmíkat' – vyžmíkat' – prádlo ždímat. / ráňat' ovoce se stromů – „Něráňaj ty hruške!“ / skala, skalka kámen, kamínek / spratať, pratať – vtěsnať; „šak sa voľako spratáme“ / sprostý, sprostota hloupý, hloupost. „Chlap sprostý ako baraní roh“. Z Lamblových výkladových hesel obsahujících také encyklopedické informace autorka uvádí např.: *čarowati = meniti, vyměnění. Slowáci posílají své děti do sausedních Němec na čary, přijímajíce zato německé děti k sobě, jako w Čechách na handl. Čarovati w našem smyslu říká se porobiti, preškoditi; čarodejnice = stryga. / kaliky. Děti kaliky (neduživí nalezenci, mrzáci) přinášejí požeňání do domu, je powěra u Slowáků. Také v ruštině jsou kaliky bídáci. Kaličiti někoho = zmrzačiti. Obkaličil jsem se. U Němcové jsou to např. hesla: *rováš vrub, dřevo, na němž šenkýři dluh vroubí; – zářezy. / zapojit' koňa „zapojil mi kočíš koňa“. – když mu dá uhorčenému se napít, a rozstůně se. / dvojit' se; říkat si vy: „nědvojme sa, veľ sme svoji“ / vd'ačně, velmi zhusta v řeči užíváno co odpověď na prosbu o nějakou službu. „Mohl bystě mi, pan brat, koně zapojčit'?“ „Ah, vd'ačně“ – „Prosila bych pani sestru o (tu) ruži!“ – „Veľmi vd'ačně, nah sa páči.“ (Gajdošová, 2014, s. 281).****

Pro srovnání – ze slov uvedených ve slovníku B. Němcové má např. lexém *vd'ačně* zpracován také V. D. Lambl:

wd'ačně = rád, k. p. přinesťe mi wody. „Wd'ačně!“

V obou slovnících nalezneme také lexém *porobit'*, vztahující se k pověrám. Ve srovnání se ukazuje bohatší encyklopedicko-etnografický výklad u B. Němcové.

Lambl:

porobit' = udělat, učarowat, odrobot' = odčarovat

Němcová:

porobit', porobenina — udělání, učarování, načež je silná víra v lidu. — Zvlášt gazdiny věří, že jim strigy kravím porobí. Na některé dni — stridží dni — Lucie — babí večer — Filip a Jak., na Jana — neprodala by hospodyně kapku mleka z domů, kdyby je zlatem platil. Jak kráva špatně dojí, už ma porobeno, a už hledí gazdina najít člověka, který by ji odrobil, k čemuž jisté již lidi mají, nejvíc valaši, pastyři ovec. Věří, že může stryga tak dobytku, že všecek zkazí, zkape — buď náhle, buď po čase; k tomu myslí, že umí cosi vařit, což potom dobytku v cestu (položí) naleje. Jak to dobytek přejde, schne, až zkape. V městečku Tisovci (Gemer)

nedostane, jak hvězda vyjde, již mléka od (sprostší) gazdiny, bojí se, aby se krávé neporobilo, neboť „jak hvězda vyjde, mají zlé moci nad lidem právo“ .

Podrobnější srovnání obou slovníků, které mají vysokou dokumentární hodnotu, by přineslo jistě zajímavé výsledky. V jejich existenci můžeme vidět projev podobného sběratelského filologického nadšení a úsilí zachytit diferenční slovní zásobu, s kterou se jak seznámili literární cestou, tak – a především – na svých cestách po Slovensku. V. D. Lambl byl v tom pro B. Němcovou, jak na to poukázal B. Haluzický, vůdcem a inspirátorem.

3. Zápisky cestujícího po Slovensku (Poutník, 1847)

Nejvíce podkladů pro sepsání „Slovníčka Slovenského“ získal Vilém Dušan Lambel během cesty na Slovensko, kterou podnikl se svým bratrem Janem Baptistou Lamblem začátkem července roku 1846 a zakončil v půlce září téhož roku, a kterou zdokumentoval „Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846“, publikovanými na pokračování v r. 1847. I když autorství Zápisků není u žádné z částí přímo uvedeno, je zřejmé z obsahu Poutníka, kde se u Zápisků uvádí „od Wilíma Dušana“. Některé aktuální informace z cesty však ještě před uveřejněním Zápisků dostali čtenelé Poutníku už v roce 1846. Např. v textu uveřejněném v Poutníku jako „Dopis z Uherského Slowenska“ (ze Slowenské Lupči 24. srpna 1846) přináší Lambel kromě jiného zprávy týkající se zasedání spolku Tatrín „15. neb 16. září“: „Hodža si přeje, aby ke schůzce také některý Čech přišel, a aby se vůbec přátelský svazek zachoval. Na Tatrín dostali tyto dny auředné králowské dowolení jeho činnosti“ (Dušan, 1846, s. 191). Uvádí tu setkání s Jozefem Božetechem Klemensem a Milanem Miloslavem Hodžou (kteří byli jen dvěma, byť důležitými představiteli slovenské inteligence), které pak opisuje ve svých Zápiscích. Lamblovy zápisky mají charakter deníku nebo lépe řečeno cestopisného deníku, cestopisu – „...cestopis, kde sice smím podlé chuti cizí kraje, města a lidi líčiti, – ne ale můj životopis, kde bych mohl sebe vychwalowati“ (Z, s. 81).⁴ Zápisky neobsahují žádný úvod nebo shrnutí celé cesty, které by čtenáři přiblížilo záměr a cíl cesty. Zprvu ani není jasné, kudy se bratři vydají nebo jaký bude cíl cesty. Na jedné straně je lákaly zajímavosti teplých jižních krajů, Adria (Jaderské „Adriatické“ moře), střet kultur, přímořské obchodní oblasti. V úvodu Zápisků se však píše: „Na zejtrék máme zamluwenau bryčku do Brna, a tím je zaměřena skromnější cesta na Slowensko do Uher“ (Z, s. 73). Vedle lákání jihu byla zde i touha poznat (podle dobové představy slovenského území jako slovanské pravlasti) „kolébkku Slowan“, změny v životní situaci bratrů Slováků a samozřejmě krásu Tater. Díky tomuto rozhodnutí máme v Lamblově cestopisu autentický záznam dobové slovenské situace z pera vnímavého a empaticky naladěného příslušníka mladé české generace.

---

4 V dalším textu se citace ze Zápisků uvádějí pouze zkratkou Z s uvedením příslušné strany, citace ze Slovníčku pak zkratkou S s uvedením strany.

3.1 Zápisky – část I.

V první části Zápisků (Dušan, 1847, s. 73–83) se na deseti stranách zachytává cesta v záznamech od 29. 7. 1846 v Jihlavě po 16. 8. 1846 v Ružomberku. Důležitou specifickou zastávku ještě na moravské straně zde představuje Rusava pod Hostýnem, na slovenské straně pak z větších měst navštívili Nové Mesto nad Váhom, Trenčín, Trenčianske Teplice, Martin a Ružomberok.

Lambl byl muž, který vnímal všechny krásy života kolem sebe. Tu obdivoval krajinu, jinde jazyk, kulturu a pohostinnost místních lidí. Každá vycházka do měst nebo do přírody byla pro Lambla velkým zážitkem. Cesta bratří po Moravě vedla přes pole, louky, lesy, potoky a zprvu rovinatou krajinu. Hanácké vesnice a krajinu vystřídala „hornatá krajina a morawští Slowáci“ (Z, s. 75). Poměrně velkou část této první kapitoly cestopisu věnuje Lambl oblasti Svatého Hostýna a Rusavě.⁵ Nejdůležitější náplní pobytu v Rusavě byla návštěva u evangelického faráře, Slováka (švagra J. M. Hurbana) Daniela Slobody, který byl zastáncem spisovné slovenštiny: „Zatím jsme teď u p. *D. Slobody*, s nímž osobní seznámení nás tím více těší, poněvadž jej podle jména dávno již známe (z Kollárových Zpěvůnek, ze Sušilových písní národních na Moravě a odjinud) co horlivého sběratele všeho, co v lidu je vzácného a zajímavého“ (Z, s. 75). Spolu se Slobodou podnikli výlet na Hostýn a vydali se také na Velkou Javorinu, kde se měla konat výroční schůze mladých Slováků. Zde už získávali informace také o situaci na Slovensku, když D. Sloboda „mluvil o Slowácích, zvláště o nowějším snažení literárním a o náčelnících jeho, Hurbanu a Štúru, všeco jenom, jak o tom zpraven, pro et contra.“ (Z, s. 75).

V opisu pobytu v Rusavě a výletu do okolí se poprvé setkáváme s jedním z charakteristických rysů Lamblova cestopisu. Projev jeho filologických zájmů, které se později promítly do vypracování slovníku, nacházíme zde v zaznamenávání specifických neznámých lexémů a slovních spojení začleněných do geografických, národopisných nebo jiných opisů. Upozorňuje na ně také tím, že je zachytává v kurzívě. V kurzívě uvádí i různá slovenská rčení nebo citáty ve slovenštině. V Rusavě takto Lambl zachytil nemalé množství slov z valašského, salašnického života (jejich část představují tzv. karpatizmy, slova pocházející z valašské kolonizace). Opisem zážitků zprostředkoval čtenáři nejen popis místních zajímavostí, které byly nové a neobyčejně přitažlivé, ale také slov a slovních spojení.

---

5 Vzhledem k významu rusavské zastávky z hlediska zpracování „Slovníčku slovenského“ věnuji v závěrečné části práce této obci, její historii a česko-slovenským souvislostem samostatnou kapitolku.

Z česko-slovenského hlediska je u rusavské slovní zásoby zaznamenané v Zápiscích pozoruhodné to, že se objevuje také v Lamblově „Slovníčku Slovenském“. Setkáváme se tedy u něho s dokladem vnímání „nadhraniční“ jednoty lexika moravských a uherských Slováků, které odpovídá dobovému vnímání (a projevilo se později také v dialektologických pracích, srov. např. obraz slovenských nářečí sahajících hluboko na Moravu ještě v opisu V. Vážného v r. 1934).⁶ K takým slovům patří např. *salaš*:

„Z domova museli jsme se chlebem zásobiti, protože na celé procházce po lesích nikam nepřijdem, krom na **salaše**. **Salaše** jsau obydlí pastýřská w lesích, kde stáda owčí po celé léto se zdržují, asi jako we Šwejských Sennenhütten“ (Z, s. 75).

Jedním z cílů mé práce je srovnání obrazu zpracování slov v Zápiscích a ve „Slovníčku Slovenském“. Ve Slovníčku Lambl heslo **salaš** (S, s. 323) zpracoval takto:

salaš (také Srb.), místo w lesích a na horách, kde dobytek přes celé léto obývá, vycházeje každodenně na pastwu a nawraceje se dwa- neb třikrát k podojení do košáru (wiz t.). Každý **salaš** míwá dvoje pastwy, za dvě neděle se obyčejně z jedné na druhau stěhují, a toto třídání slowe redikowání (w.t.). Stáda na **salaších** jsau nestejně početná; toto, vzdálenost od dědiny neb města a jiné věci řídí se podlé krajiny. **Salašnictví** je zvláštní žiwnost w hornatých krajinách, počínaje na Morawě od Slowenského pohoří čili západních Karpat na východ přes celé Slowensko; na salaši je zvláštní žiwot we všem, w názwosloví, w obyčejích, w powěrách i w písniích, jako jsau k.p. na Slowensku: Plore dolinami – pomálu barani – anebo Černá wlna na bělom beranu...

Jednotlivé lexémy Lambl sbíral jako kousky skládačky a jedno do druhého krásně zapadalo. *Kolibu* popsal v Zápiscích jako chatu ze dřeva, která je obehnaná *košárem*, nebo-li plotem. Uvnitř koliby byl *bača* – nejstarší na salaši nebo *valach*, jehož úkolem byla pastva ovcí. Upozorňuje přitom sám, že na cestě na salaš „hromadu nowých slow slyšeli“:

„Nyní jsme šli nazpátek po wonných pastwišťatech do welikého lesa k **salaši**, kde jsme hromadu nowých slow slyšeli a množstwí nowých věcí widěli, žiwota salašnického se týkajících. Neweliká lauka mezi wysokými borowicemi, jichžto husté wětwi slunce sotwa proráží. Na lauce je jednoduchá chatř z prken zbitá, stářím a kauřem celá začmuzena – to je **koliba**; okolo **koliby** je kus lauky ohraženo **košárem**, tj. newysokým plotem z prautí

6 Na konkrétní moravsko-slovenské lexikální shody upozornil např. V. Vážný v r. 1960 (nověji se jim věnovaly E. Týrová, 2011; M. Nábělková, 2013).

7 Pro vyšší názornost uvádím polotučně slova, která má Lambl v textu k kurzívě.

8 V současné češtině je lexém *salaš* na rozdíl od slovenštiny ženského rodu. I když Lambl gramatické informace ve Slovníčku neuvádí, ze spojení slova salaš s adjektivem je zřejmé, že je tak jako ve slovenštině mužského rodu.

upleteným jako košatina, jen že hruběji. W **kolibě** je **bača** sám, t. nejstarší na **salaši**, s jedním **walachem**; druhý **walach**, který owce pase, přijde za chvíli, protože je brzo poledne, což **bača** po stínu stromu dobře pozná. Starý **bača** nás přiwětíwě pozdrawil a každému podlé starého obyčeje **črpák žinčice** podal. **Črpák** je dřewěná nádoba z **mosora**, t. z jednoho kusu wydlabaná, wyhlíží asi jako naše dižka při dojení, nemá ale žádných obručů, protože nesestává z destiček. **Žinčice** (nebo žentice) je wyborná syrowátka z owčího mléka; po sýru je to nejlepší výrobek w této krajině, kam z daleka nedužiwcí přicházejí, nalézajíce w **žinčici** prospěšného léku. W Bystřici pod Hostýnem je zwláštní ústaw léčitelský, a tam se **žinčice** ze **salašů** zasílá; nejlepší se ale pije na **salaši** samém. Slyšeti zwonění: owce přicházejí z pastwy a odpočíwají před **košárem**; my si zatím prohlížíme skrowné hospodářstwí w **kolibě**“ (Z, s. 76).⁹

Je zajímavé, není to však jediný případ rozdílů v zápisu konkrétních slov (viz dále), že Lambl zde v Zápisích *kolibu* zapsal s měkkým *-i-*, kdežto ve Slovníčku je uvedena *kolyba* s tvrdým *-y-* a výkladem:

kolyba obydlí pro Walachy na salaši, obyčejně z prken zbytá chalupa¹⁰

V rámci jednotlivých hesel se v Slovníčku u Lambla často objevují slova, která jsou sama heslovými slovy samostatně zpracovaných hesel (z hesla *kolyba* jsou samostatně zpracována slova *Walach* a *salaš*). Např. hesla lexémů *bača* a *walach* zpracovává Lambl takto:

bača, prwní na salaši, zprávce pastýřů; on dělá sýr; pod ním jsau *walaši*, kteří *pasau*, pod těmito *hoňák* (*pohonič*), který *pohání* owce. *Srw. bača*.

⁹ V opisu salaše, dokonce pravděpodobně stejné salaše, měl V. D. Lambl předchůdce, Karla Šmídka, který jej po návštěvě Rusavy uveřejnil v r. 1840 ve Květech. Zda Lambl Šmídkův text znal, nevíme. Šmídek opisuje návštěvu Rusavy a salaše takto: „W pohledu na krásnau přírodu se nakochawše, chcete-li též dušewnj zábawy požití, neopomiňte nawštjwiti bydljicjho zde horliwého Slowana, pana Dan. Slobodu, z Hronky wám známého – wraucnau, jemnau to duši, s kterým zagisté slastných hodin stráwjte a u wjře w pokroky našj dobré věci se posilnjte. (...) Čím se Walaško od druhých kragů morawských lišj, gsau wúbec známé *salaše*, kteréž nižádný sem cestugj **nawštjwiti neopomigeg**. Laskawostj swého hostinného přjtele uweden jsem byl i já na salaš asi dvě hodiny od Rusawy vzdálený, kdež neznámý posud mi žiwot se odhalil a obrazotwornost mau zanesl do prwotinného wěku lidstwa, we kterém *duch*, negsa geště oswobozen paut přírody, z gegjch ňader ssál wšechnu swau žiwotnj šťáwu. (...) Zde, na salaši swém, žige Walach w létě dnem i nocj, poháněge na trawnaté pastwy owce swé, ze kterých celá téměř jeho wýžiwa pozůstává. Z mléka owčjho robj powšechně známý syr *brynzu*; *žinčice* (syrowátka) napágj ho po celý čas. (...) Nářečj geho stogj uprostřed mezi slowáckým a našjm morawským; slyšeti powšechně naše ř, ale i slowácké *sa* mjsto *se*, *umiá* m. *uměgj*, *musiá* atd. Za zláštnosti uwedu zde některé názwy, kterých salašnjci při swé práci užjwagj: *galeta* (škopky, do kterých se dogj mléko); *klák* (tenaunká blánka z telecjhо žaludka, která se wpustj do mléka, by se srazil sýr); *kumhár* (bidlo, na kterém wisj kotel, we kterém se wařj žinčice); *žinčice* (syrowátka); *urda* (smetana ze žinčice); *koliba* (střecha nad salašj, čili *stáge*, kde se owce dogj). Onoho, který honj owce na pastwu, nazýwagj *hoňáka*, a ten podřjzen gest na slowo *báčowi*, genžto sýr připrawuge, a tento zase magetnjku salaše; žádný z podřjzených nesmj se zpauzeti wůli předstaweného. Owce wšak patřegj osadnjkům; každý z těchto dostává počtu swých owcj přiměřený počet liber sýra; ginák celé léto o swau owci se nestará, neboť za ni státi musj salašnjk“ (Šmídek, 1840, s. 359–360).

¹⁰ Pravda, na jiných místech v Zápisích můžeme se setkat také s podobou *kolyba* (např. Z, část IV, s. 180).

Walach Na salaši druhý po bačovi, pase owce a chodí wždy před nimi, an hoňák (pohonič) za nimi postupuje. Walach je tolik co náš pastucha (opilio). O skotáctwí Walachů w Thrakii, Makedonii a Dakii. Srw. Šafařík Starožitn. (str. 307. pozn. 11) Anna Comn. k.l. 1081 : pastoritiae durati vitae laboribus agrestes juvenes incertis sedibus vagi, quos communis dialectus Vlachos vocare consuevit. W typiku Sw. Sawy (ok.1208) a w zákonech Štěpána Dušana (1349) několikrát se čte Wlasi, acc. Wlache, pastores. 2) Walachowé Morawští jsau zvláštní národok w horách Morawských pod Radhoštěm okolo Rožňawy a Wsetína až po Mezeříč, která odtud nazwana Walašskau; zde je salašnictwí domowem. 3) Walachowé, weliký národ (8 milionů) w Uhrách, Sedmihradsku a Walachii, sebe sami nazývají Rumuni, na Slowensku slowau Olasi (sing. Olah, adj. oláský). Po nich jsau nazwany mnohé dědiny (k.p. Weliké a Malé Olasi [Nagy-Kis-Olaszj] w Liptowě). Jména Wlach, Walach, Olah mají wúbec welmi roztríštěný wýznam, sám Vuk Stefanović uwádí o Srbsku wíce než paterý. W celku srownávají se se slowem Roman, románský (f. rumunský u Rumunů samých). Wiz Pohled na Bosnu. – Na Slowensku nalezá se mnoho stop žiwlu Walašského, w salašnictwí samém nejwíce. Náš wýznam slowa walach o koni není obyčejný.

V případě lexému *walach* můžeme jeho začlenění do textu *Zápisků* ve srovnání se zpracováním ve *Slovníčku* vidět podstatně rozpracovanější zpracování v podobě výkladového encyklopedického hesla, která se obecně ve *Slovníčku* vyskytují často.

V první části *Zápisků* jsou v kurzívě zachycena mnohá slova, např.: *salaš, koliba, košár, bača, Walach, Beskyd, črpák, žinčice, komárník, geleta, bačůwka, strunga, pomost, glag, kumhár, rak, urda, birka, pohonič, Kopanice, plť, gazda, járečky, hradská* a jiná. Většina z nich je pak zpracována také v *Slovníčku*. Pokud se vážou k salašnickému životu, je to často naznačeno samostatnou poznámkou Na salaši uvedenou na konci hesla. Pro představu vzájemných vztahů obou textů a rozdílů v zachycení jednotlivých lexémů v *Zápiscích* a ve *Slovníčku* uvádím vybraná slova v tabulce. Ve zpracování jednotlivých heslech můžeme kromě snahy o zprostředkování encyklopedických geografických nebo národopisných informací a vzájemných odkazů mezi hesly nezdědka vidět také odraz širších filologických zájmů V. D. Lambly – uvádění odkazů k jiným, zejména jižnoslovanským jazykům. Mnohá slova, která Lambly poprvé v textu *Zápisků* zachytil už na moravské Rusavě, objevují se později také v dalších částech z putování po Slovensku.

<i>Lexém</i>	<i>Zápisky (část I.)</i>	<i>Slovníček Slovenský – heslo</i>
Beskyd	<p>Jsme tedy na začátku MorawskoSlowenského pohoří, které se pokládá za západní díl Karpat a také Beskydy slowe.</p> <p>(Z, s. 75)</p>	<p>Beskyd. W Karpatech jsau dwojǫj Beskydy, jedny w západní polowici na hranicich Slezských, druhé we wýchodní na pomezí polsko-uherském. Ale vlastní jméno wrchu to není, nýbrž druhowé; aspoň na slezské straně slowe beskyd každý wrch na hranici, přes který se na druhau stranu přechází; býwá tedy nižší nežli sausední a táhne se jako hřbet mezi dvěma wyššíma. Snad jako wýskyd (wiz t.) od skydnúti (wiz t.) powstalo b-skyd (srw. B-lesk, h-roj; wiz blachy.) (S, s. 203)</p>
črpák	<p>Črpák je dřewěná nádoba z mosora, t. z jednoho kusu wydlabaná, wyhlíží asi jako naše dižka při dojení, nemá ale žádných obručů, protože nesestává z destiček.</p> <p>(Z, s. 76)</p>	<p>črpák, nádobka jednokusá, dřewěná, z mosoru, k nabírání žinčice. Na salaši</p> <p>(S, s. 206)</p>
mosor	<p>Črpák je dřewěná nádoba z mosora, t. z jednoho kusu wydlabaná, wyhlíží asi jako naše dižka při dojení, nemá ale žádných obručů, protože nesestává z destiček.</p> <p>(Z, s. 76)</p>	<p>mosor. Do jedlowých stromů nadělá se několik wřezů, aby míza dřewo oblila, pak se peň wypálí nebo wyhnije a z dřewené oblitiny dělá se pak rozličné nádoby jako čerpáky, gelety atd. Ona dřewěná oblitina, jedlowý wyhnilý stonek u země jest <i>mosor</i>. Na salaši</p> <p>(S, s. 311)</p>

<p>žinčice</p>	<p>Žinčice (nebo žentice) je výborná syrovátka z ovčího mléka; po sýru je to nejlepší výrobek w této krajině, kam z daleka nedužiwci přicházejí, nalezajíce w žinčici prospěšného léku. W Bystřici pod Hostýnem je zvláštní ústaw léčitelský, a tam se žinčice ze salašů zasilá; nejlepší se ale pije na salaši samém. (Z, s. 76)</p>	<p>žinčica = žinčík se smetanau neb urdau. Na salaši (S, s. 337)</p>
<p>komárník</p>	<p>Se všech stran může wítr faukat, a sotwa že komárník (deska čili prkno, kam se hotowé sýry kladau) před deštěm je uchráněn. (Z, s. 76)</p>	<p>komárník, stůl nebo deska (prkno) w kolybě na salaši, kde je hotový sýr uložen (komorník?) R. (S, s. 305)</p>
<p>geleta</p>	<p>Kotel a řetěz, na kterém wisí, je snad to jediné, co je w kolibě železného, ostatně je geleta, do níž se dojí. (Z, s. 76)</p>	<p>geleta, nádoba k dojení owec (Mildgelte). Na salaši (S, s. 209)</p>
<p>bačůwka</p>	<p>Bačůwka, do níž se mléko sléwá, a všechno jiné nádobí dřewěné; menší (črpáky a gelety) jsau z mosora. (Z, s. 76)</p>	<p>bačůwka, dřewěná nádoba z mosora (wiz.t.) jednokusá, k dělání sýra na salaši. Bačůwka je žena bačowa, walaška walachowa (žertem) (S, s. 202)</p>
<p>strunga</p>	<p>Když bylo poledne, otewřel walach strungy (č. strunky), malý otvor w košáře. (Z, s. 76)</p>	<p>strungy, strunky brnáky č. průchody pro owce w košáře. Na salaši (S, s. 326)</p>

<p>pomost</p>	<p>Sedl si na pomost, malau lawici, a podojil jednu owci po druhé, jak mu je druhý z wenku, do košáru popoháněl.</p> <p>(Z, s. 76)</p>	<p>pomost, lavička při košáru, na níž Walach sedí doje owce. Na salaši</p> <p>(S, s. 318)</p>
<p>glag</p>	<p>Zatím bača slil mléko nadojené ze všech gelet do bačůwky, přidal k němu lžici glagu (syřidla z telecího žaludku) a nechal je asi 10 minut při teple státi.</p> <p>(Z, s. 76)</p>	<p>glag (glagati), coagulum, syřiště, voda z telecího žaludku. Na salaši</p> <p>(S, s. 209)</p>
<p>kumhár</p>	<p>Zbude žinčica tučná, která se všechna wlije na kotel powěšený za řetízek na kumháru (silném bidlu) nad ohněm.</p> <p>(Z, s. 76)</p>	<p>kumhár, bidlo, na němž kotel wisí. Na salaši. W Gemeri také kluk.</p> <p>(S, s. 307)</p>
<p>rak</p>	<p>Ostrusiny sýra na spodu usazené slowau rak...</p> <p>(Z, s. 76)</p>	<p>rak, pozůstatky, drobty sýra v žinčici na kotli. Na salaši</p> <p>(S, s. 321)</p>
<p>urda</p>	<p>...na wrchu je bílá urda, welmi tučná smetana.</p> <p>(Z, s. 76)</p>	<p>urda, smetana na žinčíku. Na salaši</p> <p>(S, s. 332)</p>

<p>birka</p>	<p>Ted' již owce tolik nedojí jako z jara, birky (které mají hustau wlnu) dojí wůbec wždycky méně, nežli kosmaté owce, kterých je na Salaši wíce.</p> <p>(Z, s. 76)</p>	<p>bira, birka, owce s wlnau birčistau, t. krátkau a hustau. Owce walašské jsau dojné, mají ale dlauhau, hrubau wlnu, birky mají dobrau wlnu a málo dojí. R. 2) wiz rebelka</p> <p>(S, s. 203)</p>
<p>pohonič</p>	<p>Z jara, když ponejprw owce wyženau na salaš, mají ještě malého chlapce pohoniče s sebau, který až do sw. Jana mladý neuwyklý dobytek na psatwě pohání; do té doby nesmí žádný sjíti s hor do dědiny, ani domů, ani do kostela, ba ani košili nesmí čistau wzíti do tohot dne; w ten čas se také nejwíce dojí, nejwíce sýra a žinčice rozposílá.</p> <p>(Z, s. 76)</p>	<p>pohonič = hoňák, pohůnek, který owce za Walachem pohání. Na salaši</p> <p>(S, s. 317)</p>
<p>kopanice</p>	<p>Zde nejsem ještě w žádné dědině; Kopanice jsau nuzné osady na horách, kde se jenom kope, ale orati se nemůže.</p> <p>(Z, s. 78)</p>	<p>kopanica, místa na horách obýwaná a wzděláwaná, kde se jenom kope ale neoře; sedláci zde slowau kopaničáři. W Nitranské stolici na Bílých Horách jsau tyto kopanice jako roztroušené dědiny; podlé sousedních dědin a měst u paty hor ležících, jsau pak nazwány k. p. Mijawské kopanice, Lubinské kopanice atd. (exstirpatura). Také w Čechách jsau kopaniny.</p> <p>(S, s. 305)</p>

<p>plť</p>	<p>Od seweru na jih žene se širokým řečištěm bystrý Wáh, a po Wáhu plť za plťi jako střely letí.</p> <p>pozn. pod čarou: Plťe jsau z prken zbité prámy, na kterých se s horních stolic, u př. Z Liptowa, dřewěné a jiné zboží do Dunaje plawi.</p> <p>(Z, s. 78)</p>	<p>plť, das Floss, pramen, wor. Plťe jsau jednoduché, totiž jen z jednerých břewen čili prken wázané, a na těch se z plawí po Wáhu až do Ružomberka, protože je woda malá; pak se srážejí a swazují dwoje jednoduché k sobě, nebo i wícery podlé wody. Pltníkům je třeba znamenité síly a obratnosti, aby se auskalím a nebezpečným praudům wyhnuli, protože se Wáh žene welmi ručajně. Když je hodná woda, lze se za dwa dni dostati až na Dunaj; odtud se pak pltnici když pořídili, pěšky nawracují přes Bystřici a Šturec do Liptowa. Po plťích se plawí hlavně prkna a dřewěné výrobky z Liptowa a horních stolic. Totěž platí u Hronu. Pltnictwí má swé vlastní názwoslowí jako salašnictwí, i byloby welmi zajímaivé sestawiti je we zwláštní pojednání.</p> <p>(S, s. 317)</p>
<p>gazda</p>	<p>A také prý se ted' w podwečer žádnému gazdowi (hospodáři) nebude chtít ještě někam jeti, prawili nám w hostinci.</p> <p>(Z, s. 79)</p>	<p>gazda = hospodář (der Wirth), také w srb. <i>zgazdúwať</i>, uhospodařit, ušetřit, nadejít si kus cesty. Sl.</p> <p>(S, s. 209)</p>
<p>hradská</p>	<p>...výše Ružomberka býwá málo wody a plťe nemohau než jednoduché choditi; <i>hore Wáhom</i> ku sw. Mikuláši wede nadto hradská, a jezdí pošta až do Spiše;</p> <p>(Z, s. 82-83)</p>	<p>hradská = cesta, silnice. <i>Hore hradskou</i> = zhůru po silnici. Sl.</p> <p>(S, s. 212)</p>

jarok, járeček	<p>Hlubokým úvalem a temnými lesy vystupovali jsme několik hodin po osamělých pěšinkách k zelenému temenu vysokých vrchů, jež neustálé přeháňky zwlažowaly, a hrkotající járečky (horské potoky) ožiwowaly.</p> <p>(Z, s. 82)</p>	<p>jarok, jarčok, jarek, jarček, bujný potok na horách, nemá wždycky wody, nýbrž jen po dešti nebo z jara po jihu, srw. Jarý, jako ručaj od ruče, nebo bystřice od bystře; jaruha (srb. A rus.) strmá rokle. Jarak, gen. Jarka, srb. Nom. Propr. Římsk. Šance při Sw. Tomáši.</p> <p>(S, s. 214)</p>
-----------------------	--	---

Některá ze slov, která jsou v Zápiscích uvedena v kurzívě nebo bez ní (často přeložena nebo vysvětlena), Lambl ve Slovníčku nezpracoval, např. *drotár*, *psík*, *hrudárek*, *putr*, *hody* a jiné. Např. u lexému *hody*, který zachytil ještě na Moravě (jde však o slovo živé také na Slovensku), Lambl uvádí: „W Hukách (píše se Hluky, říká se Huky) byly císařské hody, totiž poswícení po našinsku“ (Z, s. 77).

V první části překračují Lamblové moravsko-slovenskou hranici a vydávají se na cestu Považím: „Od této chvíle je nám všechno nowé a zajímavé: krajina a lid, Wáh, hory, kraj a řeč“ (Z, s. 78). Lambl si všímá všeho, přináší popis přírody, historických památek, měst a setkání s lidmi. Můžeme zde číst o drotářích, o putování s místními lidmi, setkáváme se také s pokusy o citaci jejich výkladu o životě ve slovenštině: „...tam zase z *Rowného* wandrují drotari do všech úhlů swěta až do Prahy a do Paryža, ty šetko umja, a šetko robjá; a jsú daktorí (někteří) bohati ludja – ale sa ich mnoho pohubi w pijatice (w opilstwí) (Z, s. 80). Z tohoto úryvku je ve Slovníčku zpracován lexém *daktorý*. Lambl zachytil i zajímavý doklad vnímání jejich češtiny: „Juro i Mišo se diwili, že nám tak dobře rozumějí, ačkoliw jinak po slowensku mluwíme nežli oni“ (Z, s. 80).

3.2 Zápisky – část II.

Druhá část Zápisků (Dušan, 1847, s. 103–111) obsahuje záznam pobytu bratří Lamblů na středním Slovensku od 16. 8. 1846 do 29. 8. 1846. První záznam je z Liptovského Mikuláše („Tak jsme tedy w srdci Liptowa a Slovenčiny“ (Z, s. 103). Záznamy zachytávají putování po mnoha místech a městech, Lamblové pobývali v Banské Bystrici, Slovenské

Ľupči (uvádí se Lipči), Horné Lehotě, Polhoře, Tisovci a Nandráži – to jsou místa, kde psal jednotlivé záznamy – a jinde. Táto část cesty byla velice bohatá na setkání se slovenskými národovci, kterých průběh a také hodnocení Lambl podává – byly to zejména K. Fejérpataky, M. Ferjenčík, M. M. Hodža, K. Kuzmány, J. B. Klemens, A. Sládkovič, S. Chalupka, A. H. Škultéty. P. Jozeffy. Bratři Lamblové cestovali od jedné významné osobnosti k druhé, přičemž je z dnešního hlediska pozoruhodné, v jaké konkrétní situaci jejich života a práce je zastihli.

V Liptovském Mikuláši se setkali se dvěma významnými slovenskými buditeli, knihovníkem, knihkupcem a zakladatelem prvního slovenského ochotnického divadla K. Fejérpataky-Belopotockým a evangelickým farářem M. M. Hodžou, zastávajícími ke štúrovské slovenštině odlišné postoje (prezentují je zejména ve třetí části Zápisků). V terminologii, která se u Lambla vyskytuje, patřil Fejérpataky ke Staro-Slovákům, Hodža k Novo-Slovákům, i když měl ke štúrovskému pravopisu, jako ostatně i jiní „Novoslováci“, kritické výhrady (viz výše). Představoval v tom čase z hlediska dalšího vývoje postavení a podoby slovenštiny významnou postavu – měla se u něj na faře konat schůzka Tatrínu. Lambl ve svých Zápiscích opakovaně připomíná existenci a význam této (právě oficiálně uznané) slovenské instituce. Fejérpataky Lamblovi seznámil s přípravou Pozorníku na r. 1847 a vlastního životopisu pro České Museum. U M. M. Hodži našli knihovnu plnou starších i novějších děl knižních a časopiseckých. K. Kuzmány byl Banské Bystrici zastižen v situaci, kdy byl po požáru „pilně zaměstnán stavěním svého pohořelého domu na náměstí, přičemž mu nemožná literární práci se oddati“ (Z, s. 106). Lambl se jej vyptával na pokračování časopisu Hronka, který Kuzmány vydával v letech 1836–1838, sám však v této souvislosti v Zápiscích uvádí: „Také by teď Hronka asi jinak vyhlížela, neboť p. Kuzmány je také smýšlení nowoslovenského, ba i v církvi přednáší své kázne po slowensku...“ (Z, s. 106). V Banské Bystrici byl také Jozef Božetech Klemens, věčně zaměstnaný malíř a sochař, který je provedl po městě, hutích a vysvětlil jim původ názvu města odvozeného od „dobývání rud a kowů“ (Z, s. 104). A. Sládkovič, se kterým rozmlouvali o postavení Slováků v Uhersku – a společně navštívili lázně Sliač („Sljač, podivuhodné wřidlo, o němž nám už Klemens wyprawował“, Z, s. 107) – právě připravoval ve štúrovské slovenštině k vydání svou Marínu. Podle množství řádků, které Lambl věnoval návštěvě Sliače, soudím, že to pro něj byl opravdu úchvatný zážitek, jenž popsal tak detailně a působivě, že čtenář je textem přímo vtahován a má pocit, jako by se sám onoho dění účastnil.

U Sama Chalupky v Horné Lehotě se (jak už bylo zmíněno) Lamblovi setkali s jeho rozsáhlými sbírkami folklorního a jazykového materiálu a také s vlastním objasňováním pověr a vyprávěním příběhů. Působivou částí cestopisu je povídání o pověrečných a pohádkových bytostech („...posawád hospodyně každodenně při kuchtěni **Škrátkowi** a **Černowi** obětují. Také jsou zde powěsti o **Samosynech** a **Smodočkách**... O Wlkodlaku... Nejobyčejnější je wíra na **strygy**, t. čarodějnice“, Z, s. 109). Některá z těchto slov nalezneme zpracována ve Slovníčku. V Chalupkovi možno poprávu vidět inspiraci pro Lamblovu práci na prvním diferenčním slovníčku česko-slovenského. Zjevným svědectvím tohoto impulsu jsou slova zpracovaná ve Slovníčku s označením (SCH.) např. slovo „**broň** (zbraň), pancjer; 3-4 kraužky železné w jednom zawěšené; k wymýwání kotle. Na salaši. – Snad je to opravdu pozůstatek někdejší zbraně bojowného druhdy národu. (SCH.)“ (S, s. 204). Lambla v sbírkách S. Chalupku uchvátily také lidové říkanky a hádanky, z nichž si některé vypsál a zařadil do Zápisků, např. „*Nerodí se, nekrtí se a předce spaseno bude? (Tráwa)*“ (Z, s. 108).

Záznamy setkání se zajímavými lidmi se střídají s postřehy ze společenského života a jazykové situace (v Lipt. Mikuláši např., informuje o každodenné přítomnosti čtyř jazyků, kromě slovenštiny také maďarštiny, němčiny a latiny, a stručně načrtává situace jejich užívání) se střídají s opisy přírody a úvahami, které putování po slovensku navozuje. Pozoruhodná je z tohto hlediska pasáž, kde Lambl představuje svou vnitřní cestu změny vztahu ke slovenštině a názoru na ní. Vzhledem k závažnosti tématu a půvabu jeho zpracování v dobovém jazyce uvádím zde rozsáhlejší citaci z této části Zápisků. Lamblova úvaha se spojuje s výletem na Šturec nedaleko Banské Bystrice. V první části citátu popisuje svou východiskovou situaci ve vnímání slovanských řečí s odkazem na dobové chápání slovanského jazyka ve čtyřech hlavních nářečích (ruštině, polštině, srbštině a češtině) bez toho, že by uznával ještě další:

„Jako nejkrásnější hudba dojímá mne celá krajina, a diwokrásná audolíčka okuzlují smysly, jakoby se zwučných akkordů nedoznělé chwění na vše strany rozbíhalo. Mimowolně spojil jsem to s blahozwukem nepokálené mluwy, který se tu rozléhá. Když jsem déle o tom přemýšlel, přišlo mi všecko na mysl, co jsem již kdy slýchal a čítal o wýtečnosti slowanského jazyka we čtweru nářečích (zwláště we spisech Kollára, který od jakžiwa slawjanské wěci s wětším zápalem poetickým pojednáwal, nežli s přisností wědeckau) – a pokud jsem se již sám hleděl přeswědčiti o welebnosti ruštiny, o sladké měkkosti polštiny, o hrdinském znění srbštiny a o klassickém rythmu češtiny. Toto wyhlacení jednoho samorodého jazyka we čtwero rozličných nářečí jako do čtyř úhlů swěta zalíbilo se mi tak, že jsem w skutku kromě

jmenovaných žádných neuznával, jako asi mnohý z pochopitelných příčin pauze ušlechtilé ovocní stromy nebo některé pěstované květiny za pravý předmět botaniky máje, nepatrné mechy a trawiny ze swého rostlinozpytu wyhošťuje. Ale právě mnohá zanedbaná rostlina má často všeliké částky a podiwuhodné odchylky we twarech ústrojních, upřádajíc z těchto onu nitku, která nás wyvádí z labyrintu nekonečných proměn a přeměn, pod nimiž se jeden welký, věčně stálý celek ukrywá. A tak jest i w řečích. (Z, s. 105).

V další části naznačuje vnímání slovenštiny jako „středního člena“ mezi slovanskými jazyky, s jistou opatrností uvádí také dobový pohled na Tatry jako možnou slovanskou pravlast („u paty těchto vysokánů prahor ozwali se snad prwní hlasowé...“) a poukazuje na korespondence slovenštiny se starou češtinou a blízkost ke staroslověnštině:

„Když se we slowanských jazycích po nějakém středním členu slíditi začalo, ukazowali začátkowé dějepisu na Tatry; u paty těchto vysokánů prahor ozwali se snad prwní hlasowé, z kterých se pak rozmanitá nářečí wywinula, jako se z Mohsowy prahlati (dwanáctistěnu kosníkowého, Rhomboedodekaeder) dle rozličné osy rozličné řady a saustawy twarů wyhlatily – anebo jako Goethe’owa praporostlina swé základní útwary w rozmanitých směrech rozmanitým proměnám podrobila. Mluwa je příroda ducha lidského, a je-li wůbec dowoleno takowé porownání učiniti, mohlo by mít toto tím více platnosti, protože se staročeština w našich drahocenných památkách má nejen za welmi podobnau ba skoro za totožnau se slowenčinau, oboje pak nejblíže stojí jazyku staroslowanskému“ (Z, s. 105–06).

V závěru pak vykresluje své pochopení postavení slovenštiny mezi slovanskými jazyky, které představovaly předmět jeho zájmu, ke kterému na cestě po Slovensku dospěl a které ho přibližuje k hlubšímu chápání jejich vztahů („jakoby ... nowé swětlo w temné sledy jejich přibuzenstwí zářilo“):

„Již pauhá poloha zeměpisní a nekolikero různorečí na Slowensku wyswětluje všestranné přecházení slowenčiny do sousedních nářečí sesterských, které ji se všech stran a úhlů swěta obkličují. A w skutku od té doby, co putuji tímto čarokrásným krajem, kde se brzo na záwratných výškách autlé křowiny lehaunce haupají, brzo zase w černých propastech hřmotné wodosrázy bauřejí, zde shrkost twrdých skalín, onde auroda na utěšené pláni a w jejich lůně všude nesmírné poklady drahých kowů krásný poskytují obraz wykwětu ducha lidského, božské mluwy, od té doby prawím, co tudy cestuji a každodenné nejlepší přednášky we slowenčině poslouchám a praktickému cwičení se podrobuji, nemohu se zbawit

radostného zdání, jakoby mi mezera mezi ostatními nářečimi do pola mizela, jakoby mne veliký krok ke všem přibližoval, a nové světlo w temné sledy jejich přibuzenství zářilo. Tuto vlastnost sdílí se slowenčinou naše staročestina, krásná jako když se jarní slunce za růžového rána na swiží rosu usměje. Ale pochwala tato nemá nic pospolitého s důwody pro nedáwné powýšení slowenčiny za spisowní řeč, a rozhodnauti nemůže tuto otázku, pro kterau slowenčina trpačinou, bačowštinou, drotárčinou atd. byla nazwána, a proti níž nehlawnějši důwod, kterého stává, jenom jest nebywalost spisowní slowenčiny“ (Z, s. 106).

V této části Zápisků upozorňuje Lambl rovněž na přetvávající pozitivní vztah Slováků k Čechům, kteří jsou vítáni a v dobré paměti uchovávani. Rovněž „Praha je zde we skwělé oslawující záři“, a, jak praví Lambl, poprávu, vždyť je „jediné sídlo slowanské na západě jako Moskwa na východě“ (Z, s. 103).

Stejně jako v první části Zápisků, i ve druhé části Lambl zachytil a kurzívou vyznačil mnohá slova, nebo přímo citáty slovenské řeči. Z citátových fragmentů uvádím např.: „Když jsme prišli, bylo slyšet se všech stran: **Nech sa páčí, nech sa páčí!** (ať se líbí)“ (Z, s. 103), nebo zaznamenání výroku „**Čapni ho po papuli** (dej mu na hubu)“ (Z, s. 109) z jednoho pověrového vyprávění. Lexémy *páčiť se* i *papula* jsou zpracovány také v Slovníčku a doloženy uvedenými citáty ze Zápisků.

Pro srovnání se zpracováním ve Slovníčku jsem z textu vybrala lexémy *hušták*, *báně*, *chytlawý*, *parta*, *stolice*, *rezký*, *beseda*, *Dumběr* a *stryga*:

<i>Lexém</i>	<i>Zápisky (část II.)</i>	<i>Slovníček Slovenský – heslo</i>
hušták	Dlauhá ulice (a spolu silnice), která se odtud na východ žene, nazývá se hušták (tolik co předměstí); oboje patří rozličným wrchnostem. (Z, s. 103)	hušták = předměstí SL. (snad z něm. Borftabt?) (S, s. 213)

<p>báně/ baně</p>	<p>Od dobývání rud a kowů je Bystřice nazwána Báňskau, neboť báně jsau podzemní chodby a stawby w horách, kde se rudy těží.</p> <p>(Z, s. 104)</p>	<p>baně (sing. Baňa, ne báně), hory kde se těží drahé kovy. (Srw. Baňatý, baňka, wybauněný). Podle baní nazwána jsau mnohá místa báňskými, jako Báňská Bystřice. Bánictwí samo (Bergbau) na Slowensku pochází od Němců z 13. století, a posud je názwoslowí skoro všechno neslowenské (wiz grajzně, ljachy, obloz, štros, zenk.).</p> <p>(S, s. 202)</p>
<p>chytlawý</p>	<p>Ještě wíce postupuje hranice Maďarů a Slowáků déle do oněch, neboť kde prý se kowář, mlynář nebo jakýkoliw řemeslník w maďarské dědině usadí, tam se to po něm slowenčí, a u Maďarů je odtud přísłowí: A tót nyelv ragad, t. Slowenčina je chytlawá (= nakažliwá).</p> <p>(Z, s. 107)</p>	<p>chytlawý = nakažliwý</p> <p>(S, s. 214)</p>
<p>parta</p>	<p>Děwčata jsau plny čerwených, bílých a zelených barew na sukních i zástěrkách; šněrowačky jsau prawý labyrint z pestrých stužek, šňůrek a pásek utkaný; na hlavě jim sedí krásná parta jako nádherná koruna.</p> <p>(Z, s. 105)</p>	<p>parta, ozdoba na hlavě mladých Slowenek, široká na 2-3 prsty i wíce, a jako korunka okolo vlasů uprawná. Party býwají čerwené a welmi pestře wyšňořené.</p> <p>(S, s. 315)</p>

<p>stolice</p>	<p>Odpoledne byli jsme na Šturci. Pohorí, které Liptow na polední straně od Králowy Holy až po Sturec ohražuje a od Zwoleňské stolice odděluje, je z ečššího dílu bledé druhowápno, jehož holemí wrchowé a olbřímské twary swislých strání ani welikánským zjewům tyrolských Alp w ničm se nepoddají.</p> <p>(Z, s. 105)</p>	<p>stolice, die Gespannschaft, Comitatus. (Stol, prestol, trón.) Na Slowensku se w obyčejném howoru při udávání míst, dědin a wrchů častěji jmenuje spolu stolice, w které ono místo leží, nežli w Čechách býwá. Zřídka však je slyšet liptowská stolice, swoleňská stolice, atd., nýbrž obyčejně zkrátka Liptow, Zwoleň, Turec atd. Což odtud pochází, že je každá stolice přirozeně ohražena, činíc pro sebe určitější celek, nežli jinde k.p. w Čechách, kde jsau hranice krajské jen politicky určeny.</p> <p>(S, s. 325)</p>
<p>rezký</p>	<p>A při tom všem je Slowák rezký a rázný, swižný a jarý;</p> <p>(Z, s. 107)</p>	<p>rezký, čerstwý, energický; pikant.</p> <p>(S, s. 322)</p>
<p>beseda</p>	<p>Když jsme se dnes přes Garanszég hore Hronom nawraceli, ještě jsem si na památku vykreslil ctihodný chrám dřewěný, w podobě kříže stawěný; we Wlkanowě měli lidé besedy před domy, a w Bystřici na náměstí nelze projíti pro množství wozů a lidí podiwných, newídaných krojů; tí se tady sešli ze všech konců swěta k wůli zejtrejšímu trhu.</p> <p>(Z, s. 108)</p>	<p>beseda = návštěwa R. Jako u nás chodí na hrátky, we lhůtu na tačky, na hatě (?)</p> <p>(S, s. 202)</p>

<p>Dumběr, dumběr</p>	<p>Na půnoční straně hned nad Lehotau ohromný Dumběr a družina zasmušilých hor, do kterých noha lidská málokdy zabloudí.</p> <p>(Z, s. 108)</p>	<p>Ďumběr. Rozsáhlá hora a vysoká (6414 st., žula) mezi Liptowem a Zwolení, jižně od Sw. Mikuláše, sewerně od Března. Okolo Ďumběra po východní straně jde cesta ze Zwol. Stol. Do Liptowa, a tu se přijde na Čerowau Swatbu a na Bocu (báňské městečko). O této krajině je mnoho powěstí w ústech lidu. (Wiz Permuočik, prewal ma). 2) dumběr = zázwor, radix zingiberi w lékárně.</p> <p>(S, S. 207)</p>
<p>stryga</p>	<p>Nejobyčejnější je wíra na strygy, t. čarodějnice.</p> <p>(Z, s. 109)</p>	<p>(stryguony, sw. Řeck., stryx bubo, ital. Strega) = čarodějnice, jako srb. wěštice, jako ježibaby (jugababy, maudré ženy) a pol. dziwożony. Báže o těchto jsau skoro wšude tytéž w Čechách, na Slow. w Srbsku atd., že jsau škaredé stařeny znající se učiniti newiditelnými, že mohau přeškoditi komu chtějí atd. Stryga podstrelila toho, komu se bez zewnitřního ublížení sám od sebe nějaký neduh strhne. - Kdo chce strygy widět, ať stoleček o čtyř nohách na den Ondřeje robít počne, každý den něco přidělaje, až do Wánoc, aby na štědrý den byl hotow; pak ho wezmi na jitřní do kostela a sedna si naň, uwidíš co strygy po kostele tropí zlwáště okolo oltáře. - Taktěž když si na hřbitowě, najdeš shnilé prkno ze starého hrobu a skrze sukowau díрку se díwáš w kostele o jitřní. - Taktěž, když po jedné třísce odkládaje wždycky z jinakého dřewa až do Wánoci mezi 11 a 12 učiniš z toho oheň, wšecky strygy z okolí se přijdau ohříwat. Strygy chodí na rákoš (w. t.).</p> <p>(S, s. 326)</p>

3.3 Zápisky – část III.

Ve třetí části Zápisků (Dušan, 1847, s. 151–157) zpracoval Lambl zážitky z časového období 30. 8. 1846 – 4. 9. 1846, kdy se ve svém putování posouvali z Liptovského Mikuláše východním (jižním a pak severním) směrem na Spiš a vrátili se pak nazpátky do Mikuláše. Místa, kde psal své zápisky jsou Revúca, Červená skala, Vernár, Lučivná, Liptovský Hrádok a Liptovský Mikuláš, podle způsobu podání obsahuje tato část zápisků také autentický záznam psaný „na Kráľowě hole 1. září“ (Z, s. 153). Ze slovenských osobností, o kterých zde Lambl přináší zprávy, jde zejména o M. Ferjenčíka, S. Tomášika, G. Fejérpataky-Belopotockého a M. M. Hodžu. Jako důležitý partner v rozhovoru vystupuje zde také „Mladý Staroslowák“, kterému Lambl adresuje slova důležitá pro pochopení vývoje jeho názorů. Tato třetí část cestopisu je nejpřínosnější z hlediska Lamblovi formulace nového chápání česko-slovenské vzájemnosti. Společenské otázky jsou vyvažovány opisem slovenské přírody a zážitky z výstupu na Kráľovou holi. Jistý dramaturgický moment podaný více-méně humornou formou vnáší do přírodního putování Lamblovy zmínky o zbojnicích, o kterých se roznášejí pověsti všude po okolí.

Z rozhovorů zachycených v této části je důležitá polemika s „mladým Staroslowákem“, nejmenovaným teologem, který má pod tímto jménem uveřejněný jeden z příspěvků v kollárovskejch Hlasech. V rámci rozhovoru sa vyjevilo, že aktuálně podal představitelům Liptovského Mikuláše protest proti tomu, aby se u M. M. Hodžu konala schůze Tatrínu („...aby se faráři Hodžovi nedowolilo we farním obydlí držeti schůzku Tatrína (15. září), jakožto věci swětské, která prý se s náboženskými věcmi nijak stýkati nesmí a w kazatelowu obydlí odbýwati nemá“, Z, s. 155). Lambl v Zápiscích projevuje lítost nad konáním tohoto společníka, kdy se „...prostředkowé ku probuzení a vzdělání lidu všelijakým nechwalitebným auskokem buďto překaziti, anebo aspoň w tak rozhodné chvíli zdržowati usilují.“ Velmi důležitá jsou pak další slova, kde hovoří, že i při nedostatečné zasvěcenosti do situace, která neumožňuje odpovědně posoudit to nebo jiné rozhodnutí v jazykové otázce, na základě osobního seznámení s předními zastánci štúrovské slovenštiny nevidí důvod k obavám, že by se přiklonili k neprospěšné věci: „Nejsme sice posud we vše poměry zdejšího žiwota do té nejtenší podrobnosti tak zaswěceni, abychom usaudití mohli, zdali se wolí prostředkowé ku vzdělávání lidu zanedbaného zcela prospěšní a dobří, a zdali zejména nowě započatá dráha we spisowní slowenčině w skutku tak zhaubná je, jak se rozneslo, anebo anebo zdali spíše k žádaucímu cíli powede, nežli kterákoliv jiná.

Než poznawše teď Kuzmanyho, Chalupku, Tomášika, Hodžu a jiných wíce co rozumné, nepředpojaté hlawy, nemůžeme onomu obáwání w mysli nějakého místa popřáti, že by tito a jiní mužowé swé jaré síly zaumyslně a zbůhdarma promarnili na wěc, kterau by jim powážliwá obezřetnost za ješitnau a neprospěšnou prohlásila“ (Z, s. 155).

Z dalšího setkání s M. M. Hodžou, kterého vykresluje se sympatiemi, cituje zase jeho slova, která dokládají význam národního života ve slovenštině: „Ačkoliw nepřizniwé okolnosti netajil a smutné stránky snažení literárního upřímně odkryl, stál předce pewně na tom, že pro lid jediné we slowenčině spása, a pro duchowenstwo spojení...“ (Z, s. 157). Na příkladu setkání se S. Tomášikem, autorem písně Hej Slováci, dokládá Lambel existenci názorových posunů. Tomášik ze začátku nebyl zastánce spisovné slovenštiny, ale postupem času dával její kodifikaci za pravdu (Z, s. 151). Lambel zde opět připomíná nadcházející schůzku Tatrína, na které se Tomášik chystá vystoupit s návrhy pravopisných úprav.

Poslední, neméně důležitý rozhovor, kterému věnuji pozornost, je rozmluva s G. Fejérpataky-Belopotockým, ze které jsem už uváděla citát Lambelovy formulace týkající se vzájemnosti. Belopotocký se jako zastánce česko-slovenské jazykové jednoty stal přímým adresátem formulace Lambelových názorů, které prostřednictvím Zápisků adresoval české kulturní veřejnosti. „Pán Féjerpataky předhazowal nám dnes, že prý chwálíme stranu Nowo-Slowáků. Či chwálíme, či nechwálíme, tím se wěci ani neuškodí ani nepomůže. Chwálíme šlechtné snažení Slowáků, probuditi lid z tupé newědomosti a přejeme srdečně, aby se jim hodně dařila horliwost a příčinliwost na poli národního wzdělávání“ (Z, s. 156).

Nový prvek v Lambelově postoji k česko-slovenským (nejen) jazykovým vztahům, který demonstruje v Zápiscích a také ve své publicistice je, jak říká A. Zelenková, v tom, že respektuje realitu slovenského historického pohybu a formulováním nové podoby vzájemnosti naznačuje novou fázi ve vývoji vzájemných vztahů. „Porušenie „československej“ jazykovej jednoty neznamená podľa Lambela koniec literárnej zájomnosti a politickej oslabenie obidvoch národov“ (Zelenková, 2003, s. 53).

Přístup v zaznamenávání jazykových zvláštností slovenštiny, zavedený v předchozích částech Zápisků, uplatňuje se také zde. V kurzívě zachytává slovenská slova a někdy také celé citáty, jako např. v opisu rozhovoru s „přiwětiwou horárkou“: „Ještě se nás ptala, neumíme-li uhersky (t. maďarsky). Když jsme řekli, že ne, diwila se nedůwěřiwě, že jsme předce, jak prawila, **pánowja, ktorí nedobre howorja po slowensky**, odkud tedy jsme?

My prawíme, že cizinci, ale že se swým jazykem slowanským wšude dobře pochodíme, maďarského že nelze jinde potrebowat leda w Uhrách“ (Z, s. 152).

Pro srovnání zachycení některých lexémů v textu této části Zápisků a ve Slovníčku uvádím slova *walaška*, *úplaz*, *horáreň*, *zbojnič*, *haluzina*, *končjar* (také zde se – u slov *úplaz* a *končjar* – objevuje rozdílná podoba zápisu):

<i>Lexém</i>	<i>Zápisky (část III.)</i>	<i>Slovníček Slovenský – heslo</i>
walaška	<p>Tomášik nám dal pěknau walašku na památku (t. hůl pastýřskau, jejížto rukowěť je malá sekýrka), a wyprowodil nás na kus cesty, ačkoliw by nás déle pozdržel, a my se neradi od něho laučili.</p> <p>(Z, s. 151)</p>	<p>walaška, sekýrka walachowa s dlauhým topůrkem místo hole. Na salaší</p> <p>(S, s. 333)</p>
úplaz/uplaz	<p>Strmé, kolmé hory šediwého čili bělawého wápence obstupují zde od západu na sewer jako přirozené hradby pěkné údolí, do něhož úplaz Muráňský od seweru wbíhá, a na <i>Nosálu</i> č. Na konci swého hřbetu zříceniny onoho hradu nese.</p> <p>(Z, s. 152)</p>	<p>uplaz, nedostupné místo na horách, nebo těžko dostupné (kde jen kozy lezau. Jungm. Slowník). Uplaz Muráňský; w Tatrách na polské straně (obojí wápencowé strminy). Plaz, plzké místo, w Alexandreidě:</p> <p>ande tako přikří plazi kde sie on liud kryje lazi.</p> <p>(S, s. 332)</p>

<p>horáreň horár</p>	<p>Konečně jsme na vrchu; stranau w prawo stojí horáreň č. <i>horárna</i> (mysliwecká chalupa), do níž se uchýlíme poprosit o trochu vody, jen abychom předce zase lidi spatřili.</p> <p>(Z, s. 152)</p>	<p>horár – hajný, polesný; horáreň = myslivna, jako w srb. Šumar od šumy t. lesu.</p> <p>(S, s. 211)</p>
<p>zbojnič</p>	<p>Měsíc w skutku wžešel nad lesy; lesowé sami byli wždy černější a zasmušilejší; ještě dlauhau hodinu neslyšie nic než jednotwárný rytmus swých vlastních kroků; ale hrůzopłodná zbojnič nechtěla ničím přispěti k poesii krásné noci.</p> <p>(Z, s. 153)</p>	<p>zbojník, collect. zbojnič (ta), hajduk srb. Banditt. Zbojnický tanec podobný walašskému. Zbojnické kausky. Zbojnické písně, jako k. p. Oj zahrmeu pan boh . . (Gemér.)</p> <p>(S, s. 335)</p>
<p>haluzina haluz</p>	<p>Ubohý Pejko musel jedním tryskem cwálat, poněwadž Michauko za ním w zápětí klusal a suché kejty jeho haluzinau pošupowal: ale Žarbo, líná mrcha, měl se k tomu tak zdlauha, jakoby chtěl přitom usnaut, a konečně nemaje již ani Pejka před očima, zastawil se a zařehtal si nad marností swěta.</p> <p>(Z, s. 154)</p>	<p>haluz = wětew, haluzina = klestí, chrastí, jehličí, špendličí.</p> <p>(S, s. 210)</p>

končjar/končjár	<p>Sewerně pak nad wrcholy vysokého lesa objewil se končjar <i>Lomnického štítu</i> w purpurowém poloswětle tak magicky, jako wznešený oblak.</p> <p>(Z, s. 154)</p>	<p>končjár, osten, ostrý konec, die Spitze; wrchol čili témě strmé skály nebo hory, na Tatrách tolik co štít (k. p. na Kriwáni). Tak i končilý tolik co špičatý. 2) nějaká rostlina (?)</p> <p>(S, s. 305)</p>
------------------------	---	---

Poslední věta této části předznamenává přírodní zaměření poslední části Zápisků: „Jediná kniha budiž nám otevřena: krásná jará příroda pod Kriwáněm“ (Z, s. 157).

3.4 Zápisky část IV.

Zápisky pod Kriváněm, tak se jmenuje závěrečná a nejpoetičtější kapitola Lamblova cestopisu (Dušan, 1847, s. 171–182), ve které Lambl podává zážitky a dojmy z výstupu na Kriváň. Je to poslední zachycená událost cesty po Slovensku, bratři Lamblové se poté vrátili zpět do Čech. Výstup na Kriváň představoval vzhledem k jeho pověsti sen mnoha cestovatelů na Slovensko. Společné výstupy na Kriváň se staly v prvních desetiletích 19. století jedním z projevů vzrůstajícího se národního hnutí, kdy se obraz Tater upevňoval jako jeden z národních symbolů (srov. Škvarna, 2004). Výstupem na Kriváň se Lamblovy zařadili do tohoto proudu – a jeho opisem ve svých Zápiscích publikovaných v českém časopisu Poutník D. V. Lambl přispěl v rozšiřování poznání významu Kriváně v dobovém slovenském vědomí. Už předtím byly výstupy na Kriváň popsány v textech Gašpara Fejérpataky-Belopotockého (1837) a Karola Kuzmányho (1838), které byly uveřejněny v Kuzmányho Hronce, známé i v českém prostředí. Výlet na Kriváň 23. září 1835, organizovaný a popsáný Belopotockým, je považován za první výstup, při kterém se zpívaly národně buditecké písně, opis zpěvu národních písní je i v Kuzmányho románu v listech

„Ladislav“.¹¹ Lambl takýto zpěv slovenských národních písní neuvádí – přece však vedle hezké maďarské písně zmiňuje zpívání krásné písně Hej pod Kriváňom.

Výstup na Kriváň a sám Kriváň opisuje Lambl s velkým zanícením a nadšením. Přírodní krása naplňuje ho vznešenými pocity. Pohled na Kriváň ve chvíli loučení zachytává slovy: „Newýslowná wznešenost jest widěti Kriwáň, když se tichý vrstewnatý oblak okolo temena jeho wodorowně rozloží, a hrdý končjar od země jako odlaučený do oblohy jasnomodré směle pozírá“ (Z, s. 182).

Čtvrtá část Zápisků obsahuje množství zeměpisných názvů a pojmenování přírodních jevů, zejména z oblasti Tater. Objevují se, jako v předešlých částech, v textu vyznačené kurzivou, na rozdíl od nich však tato část obsahuje také malý slovníček diferenčních výrazů s encyklopedickými informacemi. Ve slovníčku se objevují jak apelativa tak propria: *báně, blachy, Černé a čerwené pleso, diwé kozy, Furkoty, kišasonka, kolyba, kosodřewina, končjar, kopa, kotlina, Kriwáň, mnich, Morskuo oko, newcerka, patero rybníků, pleso, polana, prjehyba, Škaredý žleb, špára, Turně, Weliký Žleb a žleb*. Část z nich se objevuje zpracována také ve Slovníčku – pro srovnání uvádím výběr některých lexémů:

<i>Lexém</i>	<i>Zápisky (část IV.)</i>	<i>Slovníček Slovenský – heslo</i>
Prjehyba	<p>Netrpěliwě již kňučí patero hnědých honících psů, čilých a nepokojných jako rtuť; na řetízku je wede hajný, chlap wysoký jako hora, hrud' jako skála, oči smělé jako sokolowé. Mysliwci se chystají na Prjehybu; my půjdeme s nimi.</p> <p>(Z, s. 172)</p>	<p>Prjehyba (příhyba). Západní hřbet Kriwáně činí dvě prohlubiny, jako sedla na horách, jižní slowe <i>Nižná Prjehyba</i>, sewerní <i>wyšná Prjehyba</i>.</p> <p>(S, s. 320)</p>

11 V Kuzmányho románu „Ladislav“, psaném ještě v češtině, je opis výstupu na Kriváň doprovázen autorovými básněmi (Kuzmány, 1838, s. 213–221), mezi jinými i slovy: Sláworodným nad Křiwáněm vatra hoří, / vatra hoří, / vatra hoří, / od watry se nad Slovenskem nebe zoří, / nebe zoří, / nebe zoří, / Zoř se nebe, svěť na Tatra i rod její, / aťže rostne, aťže kvete veseleji. / Dejž nám, Bože, žizn, Bože, dejž míru nám, / mlad' slovenská na Křiwáni, tebe vyzývám (Kuzmány, 1838, s. 221).

<p>blachy</p>	<p><i>Blachy</i>, velmi mohútne, dlauhé a tlusté plosky nezvětralé žuly. Blachy vystupují jako věže nad sebe a činí nejstrmější hřbet Kriwáně pod samým vrcholem.</p> <p>(Z, s. 172)</p>	<p>blachy, ohromné tabule čili desky žulové, které se samém vrcholu Kriwáně nepohnutě do oblak čníce nebezpečně strminy dělají; Granitplatten. Snad <i>b-lachy</i> (ef. Š-lech-ta, pol. Ślachta, <i>těch</i> m. Procer, optimas et <i>lich</i>a, záhon veliký. Staročeský slovník k Výboru literatury Č.), tak jako <i>lesk</i> a <i>b-lesk</i>, <i>roj</i> a <i>b-roj</i>. Snad <i>plochy</i>.</p> <p>(S, s. 203)</p>
<p>Furkoty</p>	<p><i>Furkoty</i> (?) rozpoltění jako widlice (lat. Furca) vrcholové Tater. Furca je také vrchol ve Šwejcarských Alpách u Montblancu.</p> <p>(Z, s. 172)</p>	<p>furkoty(?) rozpoltění vrcholové Tater jako widlice (lat. Furca). Cf. <i>Furca</i> w alpách blížě Montblancu.</p> <p>(S, s. 208)</p>
<p>kišasonka</p>	<p><i>Kišasonka</i> je tolik, co slečinka, podle maďarského kis-aszony = malá paní.</p> <p>(Z, s. 172)</p>	<p>X</p>
<p>kosodřewina</p>	<p><i>Kosodřewina</i>, česky kleč (pinus pumilio, Knieholz), zakrnělá borowice, roste kosmo, t. j. Nepřímě a nerowně, jakoby zimau sewřena a stísněna po zemi se musela plaziti.</p> <p>(Z, s. 173)</p>	<p>kosodrewina = kleč (pinus pumilo). Sl.</p> <p>(S, s. 306)</p>

<p>kotliny</p>	<p>Kotliny, hluboká dolina na sewerní straně pod Kriwáněm. Kotliny (něm. Bingen) býwají na horách zadělaná místa, kde se jindy dobýwalo zlato.</p> <p>(Z, s. 173)</p>	<p>kotliny, prohlubeň na sewerní straně pod Kriwáněm w Tatrách; takto místo, kde se dobýwalo zlato (něm. Bingen).</p> <p>(S, s. 306)</p>
<p>Kriwáň</p>	<p>Kriwáň. Tento předmět naší pauti je přirozený mezník mezi Liptowem, Spišskau stolicí a cípem Polsky, do Tater zasahajícím. Jest také malý Kriwáň čili Kriwáník na jihovýchodní straně; mezi tímto a protilehlým Ostrým leží w hlaubce zelené pleso, z něhož vytéká Wáh.</p> <p>(Z, s. 173)</p>	<p>Kriwáň, nejvyšší w Tatrách na východním konci <i>Liptowa</i>, jehož končjar (wrchol) na sewerní stranu jest nakřiwený. Východní hřbet jeho činí nižší kopec, nazwaný <i>Kriwáník</i>.</p> <p>(S, s. 307)</p>
<p>Morské oko</p>	<p>Morské oko. Tímto jmenem nazýwá lid wšecka jezera w Tatrách, jakoby se tudy moře na powrch zemský díwalo. Zwláště se tak jmenuje weliké jezero na sewerní straně, z něhož říčka Bialka do Polsky vytéká.</p> <p>(Z, s. 173)</p>	<p>Morské oko, weliké pleso č. Jezero w Tatrách, 7 hodin od Kežmarku, počíná se mezi nejkrásnější a nejzajímavější. Na jižní straně jest vysoká hora <i>Mnich</i> nazwaná (od podoby s mnichem), na východní straně trochu jest <i>Černé pleso</i>, jehož voda do Morského oka stéká. Na břehách býwá plť pohotowě, po níž se může přes pleso přeplawiti; na seweru vytéká z morského oka <i>Bialka</i>, která na několik hodin hranici mezi Spiší a Polskau činí a u <i>Maňowy</i> do <i>Dunajce</i> se ústí. - Báječná mysl lidu si představuje, že vzdálené moře podzemními průchody až k Tatrám dosahuje a tudy vykukuje, a w tomto smyslu nazýwají se i jiná plesa tatranská <i>morskými očmi</i>.</p> <p>(S, s. 311)</p>

<p>pleso</p>	<p><i>Pleso</i> je tolik co <i>jezero</i>.</p>	<p>pleso = jezero Sl. Na Tatrách jsau rozličná <i>plesa</i>, wětši, menši, wyše a nižše položená. Jména swá mají obyčejně podlé barwy (čerwené, černé, zelené pleso), nebo od polohy (Štrbské pleso). Nebo odjinud k. p. Patero rybníků, <i>pol. piecostawy</i>, protože jsau w jedné pospolitě kotlině a jeden odtok mají; <i>žaběňec</i>, protože prý w něm šeredné žáby zlatá zrna hlídají atd. Plesa tatránská nazýwají lid také <i>morskými okami</i> (wiz t.).</p> <p>(S, s. 316-317)</p>
<p>polana</p>	<p><i>Polana</i>, tráwnatá místa beze stromů pod horami, jako jsau holy na horách, na obojích býwají salaše. Na polaně podkriwánské jsau dvě kolyby a naše stany rozbyty.</p> <p>(Z, s. 173)</p>	<p>polana, wymýtěný les, w pole neb lauku obrácený, eine Alpe. R. Na Slowensku lauku pod wrchem, kdežto hola na wrchu, tak polana pod Kriwáněm, kde jsau kolyby, aby se mohlo přenocowati a časné ráno jíti na končjar.</p> <p>(S, s. 318)</p>
<p>Špára</p>	<p><i>Špára</i>, hluboký úwal pod Kriwáněm na sewerní straně, kolkol hrůzyplným auskalím obklíčěný. Wybíhá do doliny <i>Koprowé</i>.</p> <p>(Z, s. 173)</p>	<p>Špára, hluboký úwal pod Kriwáněm na sewerní straně ústí se do <i>Koprowé doliny</i>; poblízku jsau Kotliny wiz t. a <i>šbára</i>.</p> <p>(S, s. 328)</p>
<p>Turně</p>	<p><i>Turně</i>, wěžaté wrchole Tater; <i>tureň</i> slowe wěž (srw. lat. <i>Turris</i>).</p> <p>(Z, s. 173)</p>	<p>turně. Na Tatrách jsau strašné strminy, jichžto skály jako wěže wedle sebe seřaděné a propastmi od sebe oddělené nazwány jsau <i>turněmi</i>. Newím smíli se to slowo porownati s <i>tur, ur</i> (taur, Taueru, Wrcho-tury <i>Ur-al</i>; sausr. <i>Uru</i> = weliký), nebo je pauhé porownání s wěží (podlé walašského <i>tureň</i> sl., <i>tarris</i> lat., <i>Thurm</i> něm.)</p> <p>(S, s. 331)</p>

<p>žleb</p>	<p>Žleb, tolik co žlab, aužlabí šrbsky : jaruga), weliké koryto we skále wymleté. Wiz <i>Škaredý a Weliký žleb</i>.</p> <p>(Z, s. 173)</p>	<p>žleb, žlab , aužlabí (jaruga srb.) weliký žleb na Kriwáni, prorwa, strž.</p> <p>(S, s. 337)</p>
--------------------	---	---

4. Slovníček Slowenský (Časopis českého museum, 1848)

„...mnohá z těchto zrníček jsou tak podivu hodná, krásná a zvláštností svou mysl téměř okouzlující“ (Dušan, 1848, s. 200 – 201).

Pod zrníčky, která takto nadšene opisuje v úvodu svého „Slovníčku slovenského“ má Vilém Dušan Lambl na mysli slovenské lexémy, se kterými se seznámil četbou literatury nebo na svých potulkách po Slovensku – a které se rozhodl svým slovníčkem zachytit, přiblížit a českým výkladem učinit významově průzračnými pro českého adresáta. Sledoval přitom více cílů, z nichž „širší“ odpovídal koncepci slovanské vzájemnosti a zpřístupňování slovní zásoby slovanských jazyků na cestě k Slovanskému slovníku, druhý, „lokálnější“ vyjádřil sám slovy: „...i nepřejí si nic jiného nežli, aby se mi bylo podařilo dosáhnouti aučele tohoto dílka, který jest aby se lehčeji porozumělo zvláštnostem Slowenčiny a tudy prostředek nalezl k přiblížení mezi Čechy, Moravany a Slowáky“ (Dušan, 1848, s. 200). Orientuje se na zvláštnosti slovenštiny („slovenčiny“), chce ve srovnání s češtinou zprostředkovat „mnohá zrna, která ve všední nepoznanosti pohozená byla, a předce zajímavé obsahují úkazy vnitřního života řeči národní“ (tamtéž).

Slovníček, který má obraz části svých zdrojů zachycen v Lamblových Zápiscích cestujícího ze Slovenska r. 1846, přináší lexikografické zpracování okolo 1000 hesel, vzhledem k rozsáhlosti některých hesel, hnízdujících odvozená slova, zachytávajících synonyma nebo více slov lexikálno-sémantických skupin, představuje zpracovaná slovní zásoba okolo 1500 slov. Slovník vznikl v době, kdy už část slovenské slovní zásoby, pokládané v té době za součást lexika českého jazyka a podávaná v bohemizované podobě, byla zachycena v českých slovnících. Šlo zejména o Německo-český slovník Josefa Dobrovského (Deutsch-böhmischer Wörterbuch, 1802, 1821), Česko-německý slovník Jiřího (Juraje) Palkoviče (Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch: mit Beyfügung der den Slowaken und Mähren eigenen Ausdrücke und Redensarten, 1820, 1821), a také zásadní dílo české lexikografie, pětidílný Slovník česko-německý Josefa Jungmanna (1834–39). Samostatně však komparativní pohled na slovenskou a českou slovní zásobu, jak jej přináší Lamblův slovník, do té doby nebyl publikován. Lambl v úvodu uvádí, že nejen jeho záměr vydat slovníček, ale také jeho konkrétní podobu schválil Josef Jungmann.¹² Kromě lexikálního materiálu získaného v době putování po Slovensku obsahuje slovník také

¹² Bylo by nepochybně prospěšné uskutečnit srovnávací analýzu zpracování shodných lexémů v Jungmannově slovníku a Lamblově slovníčku.

slovenskou slovní zásobu získanou vlastní excerpcí z prací slovenských autorů J. Kollára, L. Štúra, J. M. Hurbana – ta vlastně představovala jeho základ.

„Slovníček Slovenský“ je jako důležité dílo dvojjazyčné lexikografie zmiňován v monografických pracích Miloše Weingarta „Příspěvky ke studiu slovenštiny“ (1923), Matildy Hayekové „Dejiny slovenských slovníkov do roku 1945“ a nejnověji ve studii Kataríny Gajdošové „Slovensko-česká a česko-slovenská dvojjazyčná lexikografia. Vývinový prehľad od 19. storočia po súčasnosť“ (2014). Podrobnější analýze však nebyl dosud podroben – a také moje práce cestu k podrobnější analýze jenom otvírá. Význam Lamblova slovníku zachycují slova Matildy Hayekové, podle které je „*prvým diferenciálnym slovníčkom, ktorý bol napísaný s najlepším panslávskym úmyslom a jeho autor sa tak stal predchodcom mnohých ďalších, ktorí s podobnými snahami prišli až o 70 rokov neskôr. Podaktoré poprevratové slovníčky sa mu však ani precíznosťou ani úrovňou nevyrovnajú*“ (Hayeková, 1990, s. 123). V literatuře věnované vývoji lexikografie však nebylo dosud zmíněno, že Lamblův Slovníček byl na konci 19. století excerpován pro vícesvazkový slovník Š. F. Kotta. V seznamu excerpované literatury 1. dílu Kottova slovníku se uvádí: Slov. — Slovníček slovenský. Sest. V. Dušan. 1848. Na Slov. = Na Slovensku (Kott, 1878, s. 3). Zkratka, kterou k označení excerptu z Lamblova díla Kott zvolil, však nedovoluje spolehlivě zjistit rozsah slovní zásoby převzaté z tohoto zdroje. Sám fakt však ukazuje na životnost Slovníčku (v rámci koncepcie jednotného jazyka, která počítala se začleňováním jednotlivých lexémů do české slovní zásoby).

Rozmanitost lexikografického zpracování různých hesel byla již patrna z jejich uvedení v předchozí kapitole. V. D. Lambl podle všeho neměl vypracovanou lexikografickou koncepci, podle které by byl při zpracovávání hesel postupoval. M. Hayeková upozornila na dva hlavní typy hesel, které můžeme u Lambla vyčlenit – na jedné straně překladová hesla, ve kterých se ke slovenskému slovu uvádí český ekvivalent, na druhé straně hesla spíše výkladová, často s rozsáhlými encyklopedickými informacemi, kterými se Lambl snažil co nejdůležitěji zpracovat zachycenou diferenční slovní zásobu.

K překladovým heslům s uvedením českého ekvivalentu (nebo ekvivalentů) patří např.:

kosodrewina = kleč (pinus pumilo). Sl.

cintlawý, psotný = bídný, suchý, wychudlý

čipky = krajky

mrholiť = poprchávat, wiz romonit

napokon = konečně

nátcha, ożgrawka, soplawka, chrypka = rýma

Překládová hesla se rozšiřují při přihnízování derivátů:

haluz = wětew, **haluzina** = klestí, chrastí, jehličí, špendličí.

horár – hajný, polesný; **horáreň** = myslivna, jako w srb. Šumar od šumy t. lesu.

zbojník, collect. **zbojnič** (ta), hajduk srb. Banditt. Zbojnický tanec podobný walašskému. Zbojnické kausky. Zbojnické písně, jako k. p. Oj zahrmeu pan boh . . (Gemer.)

Na rozdíl od předchozích hesel se v následujícím k českému ekvivalentu přidává také rozsáhlá encyklopedická informace – postup pro Lambla charakteristický.

pleso = jezero Sl. Na Tatrách jsau rozličná *plesa*, wětší, menší, výše a níže položená. Jména swá mají obyčejně podle barwy (čerwené, černé, zelené pleso), nebo od polohy (Štrbské pleso). Nebo odjinud k. p. Patero rybníků, *pol. piecostawy*, protože jsau w jedné pospolitě kotlině a jeden odtok mají; *žaběněc*, protože prý w něm šeredné žáby zlatá zrna hlídají atd. Plesa tatránská nazýwají lid také *morskými okami* (wiz t.).

čarowati = meniti, wyměniiti. Slowáci posílají své děti do sausedních Němec na čary, přijímajíce zato německé děti k sobě, jako w Čechách na handl. Čarovati w našem smyslu říká se porobiti, přeškoditi; čarodejnice = stryga.

kaliky. Děti kaliky (neduživi nalezenci, mrzáci) přinášejí požehnání do domu, je powěra u Slowáků. Také w ruštině jsau kaliky bídáci. **Kaličiti** někoho = zmrzačiti. Obkaličil jsem se.

Výkladová hesla jsau typická při slovní zásobě bez odpovídajícího ekvivalentu (tyto lexémy jsau také nejlepšími adepty na převzetí)

walaška, sekýrka walachowa s dlauhým topůrkem místo hole. Na salaší

salaš (také Srb.), místo w lesích a na horách, kde dobytek přes celé léto obýwá, vycházeje každodenně na pastwu a nawraceje se dwa- neb třikrát k podojení do košáru (wiz t.). Každý **salaš**¹³ míwá dvoje pastwy, za dvě neděle se obyčejně z jedné na druhau stěhují, a toto třídání slowe redikowání (w.t.). Stáda na **salaších** jsau nestejně početná; toto, vzdálenost od dědiny neb města a jiné věci řídí se podle krajiny. **Salašnictví** je zvláštní žiwnost w hornatých krajinách, počínaje na Morawě od Slowenského pohoří čili západních Karpat na východ přes celé Slowensko; na salaši je zvláštní žiwot we všem, w názvosloví, w obyčejích, w powěrách i w písních, jako jsau k.p. Na Slowensku: Plore dolinami – pomálu barani – anebo Černá wlna na bělom beranu...

---

13 V současné češtině je lexém *salaš* na rozdíl od slovenštiny ženského rodu. I když Lambl gramatické informace ve Slovníčku neuvádí, ze spojení slova salaš s adjektivem je zřejmé, že je tak jako ve slovenštině mužského rodu.

Mnohá taková hesla představují vlastně celé „*miniaturní články*“ (Weingart, 1923, s. 73), jako např. Beskyd, dohvězdný večer, hostec, Morské oko, salaš, strygy, Tatry, Walach, Wlkodlak atd. Projevem Lamblova filologického zájmu jsou v heslech časté odkazy k jiným jazykům, např. bulh., maď., rum., sl., něm., ilir., lat., stč., rus., srb., chorv., pol., hrv., slov. Nov., franc., řeč i ital.

K osobitostem slovníčku patří, že pod souhrnným názvem Slovenského slovníčku zpracovává také moravské lexémy, zejména slova z Rusavy pod Hostýnem, která z velké části patří ke karpatismům, valašské slovní zásobě. Takýchto slov, které si přinesl z úvodné části cesty na Slovensko a po Slovensku je vyše 300.

Ve zpracované slovní zásobě je možné vyčlenit některé dominantní sémantické kategorie, např. názvy různých předmětů, míst, tanců, nemocí a pod.

1. Podstatná jména :

1) názvy předmětů – domácí nářadí, zemědělské příslušenství, nádobí, nábytek: př. kolky (sirky), kosír, kresačka, kulač, lahewica, lámka (stolice), mandaska atd.

2) všeobecné názvy míst: př. pole, louky, lesy, hory, potoky atd.

3) zeměpisné názvy konkrétních míst (apelativa): př. Beskyd, Osrblja, Príslob, Rákoš, Roháci, Tatry, Tisovec atd.

4) názvy osob a jejich povolání nebo činnosti: př. bireš (ovčák), správce, foit (rychtář), grznár- koznar (kožišník), kochnar atd.

5) rodina a rodinní příslušníci: př. malženka, mlada, ogar atd.

6) vlastní jména (převážně ženská): př. Hana, Hanča, Anča, Ninka, Nina, Ninča atd.

7) Tance: př. škrk (Morava), trakař (slov. + mor. hranice)

8) hudební nástroje: př. fujara

9) nemoci: př. húser, náteka, ošgrawka, chrypka, oheňpara

10) dětské hry: př. kolembaba, mříčka (schovávaná)

11) oděvy, boty, doplňky: př. kyby, lajdík, letnica, onuca, onučka, oplecho, owlaky, papuče, prudek, rásy, župica, rubáč, růžičky, sajdák, šorek, pentle, čipky (krajky), fanforce, (střapce) atd.

12) Jídlo: př. šmigrúst (šlehačka), trdlo – trdelník, urda (smetana), žinčica, pickowina (svíčková pečeně), podlistníky, praskáč, plaskokrky, pupáky makové, radostníky, rak, melya (kaše se sýrem), oškerky (ořechy), špeky, pagáč, wdolek, sýry, koláče, kaše, halušky, trhance, škubance, třešně, kýška atd.

13) přírodní jevy, počasí: př. blist (blesk), holomráz, jujavica, chrochot (zmrzlé bahno)

14) nerostné suroviny: př. rudy, ljachy (vypálená ruda)

15) rostliny, části rostlin: př. kolocjer (jitrocel), kaprad', somhla

16) různé druhy hub: př. dubáky, holúbky, hromaždinky, hlawičky, hříby, kozáky, kozibrady, kuřátka, králůwky, křapáky, majůwky, máselníky, mléče, mléčňáky, modráky, muchomurky, pýchawky, prášníky, sináky, smrhy atd.

17) zvířata (několik druhů krav, ovcí a koně): př. mrawuch, myška (kůň myší barvy), janek (zajíc), ovce – ocaja, okajce, okaja, bělica, roškaňa, wakeša, laja, bira, birka, kráva – chowana, kawula, lysena atd.

18) části těla: př. kotík, pahnost (nehet), papula, pasucha (paže), gágor (husí krk) atd.

19) materiál na stavbu, vaření (věci sloužící k dalším úkonům): př. tihla (cihla), tlo (maz)

20) dopravní prostředky: př. kompa (loďka), korjuha (vůz)

21) míry: př. kila, kyta (kyta konopí)

22) mýtické postavy (z pověstí, bájí + některé vymyšlené): př. Škrat – Škrátek (domácí Bůžek), Hajilky, Permuočík, Samosyn (obr), strygy (čarodějnice) atd.

2. Přídavná jména, osobní přívlastky: př. malý, velký, hezký

3. Slovesa (cca 200): př. belati (spáti), bobrowat (zřítit se, dělat kotrmelce), hrdliti (pracovati)

4. Příslowce: př. rašno, rázně (rychle)

5. Spojky: př. lebo (nebo)

6. Částice: př. len (jen), lež (než), napokon

7. Citoslovce: př. Nusa! Nusa! Haj! Haj! Wary! (Ticho, pst!), owi! (auwe!), holús, holús atd.

Provedla jsem menší statistický rozbor a zjistila jsem, že hesla od písmene A a E nejsou žádná, normální V se neuzívá jen W. Dále písmeno B obsahuje 111 hesel, C - 25, Č - 48, D - 63, F - 33, G - 47, H - 101, CH - 31, I - 7, J - 15, K - 135, L - 43, M - 60, N - 24, O - 77, P - 180 (nejobsáhlejší), R - 55, S - 91, Š - 63, T - 50, U - 27, W - 58, Z - 102, Ž - 21. Tedy nejvíce hesel Lambl zachytil od písmene P, K a B. Z hlediska jednotlivých kategorií vede v kategorii A č. 11 - oděvy a č. 13 - jídlo.

Miloš Weingart krátkou charakteristiku zpracování slovníku, kterou začleňuje do vývoje lexikografie, uzavírá slovy: „Mladistvá práce Lamblova je pěknou památkou jeho národního nadšení“ (Weingart, 1923 s. 74). Myslím, že je z mnoha důvodů mnohem více. Je (i když v bohemizované podobě) dokladem živé slovenské slovní zásoby v polovině 19. století, kterou příslušník mladé české obrozenecké generace vnímal jako diferenční. Je také dokladem jeho úsilí pochopit a vysvětlit tuto diferenční slovní zásobu a nabídnout ji českému prostředí jako jeden z nástrojů vzájemného porozumění a spolupráce.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo blíže proniknout do lexikální problematiky česko-slovenských jazykových vztahů (a tím vůbec do problematiky česko-slovenských jazykových vztahů) v období národního obrození prostřednictvím postavy českého obrozence Viléma Dušana Lambla. Impulzem k volbě tohoto tématu byla skutečnost, že Lambl je autorem prvního diferenčního slovensko-českého slovníku Slovníčka Slovenského, publikovaného v roce 1848 v Časopise Českého museum. Bakalářská práce přináší obraz kulturně společenského kontextu Lamblova díla spolu s okolnostmi vzniku a analýzou jeho Slovníčku. Ve studijní přípravné fázi bakalářské práce se ukázalo, že velkou část lexikální zásoby, kterou Lambl zpracoval a předložil veřejnosti v Slovníčku Slovenském, zachytil už ve svých Zápiscích cestujícího po Slovensku v r. 1846, které uveřejnil v časopisu Poutník rok před vydáním Slovníčku. Ukázalo se zajímavé a z hlediska sledování vzniku Slovníčku prospěšné propojit opis slovenských lexémů zpracovaných v Zápiscích a ve Slovníčku. Tento pohled představuje integrální součást bakalářské práce předcházející vlastní charakteristice Slovníčku jako originálního dobového slovensko-českého lexikografického díla.

Téma práce je zpracováno v kapitolách zaměřených na 1. širší česko-slovenský jazykový kontext podaný prostřednictvím vývoje slovenské jazykové situace v Uhorsku v první polovině 19. století, 2. osobnost Viléma Dušana Lambla v dobovém kontextu, 3. charakteristiku Zápisků cestujícího po Slovensku v r. 1846 a 4. charakteristiku Slovníčku Slovenského.

V první kapitole popisují společenské poměry, které významně ovlivnily jak první, tak druhou kodifikaci spisovné slovenštiny, poukazují na jazykové boje ve štúrovském období a na jejich vliv na vytváření a dobové rozvíjení česko-slovenských vztahů. V. D. Lambl vstupuje se svým dílem do situace, kdy „jazyková odluka“ štúrovské slovenštiny byla na české straně většinou doprovázena nepochopením, odmítáním a ochlazením vzájemných vztahů.

V následující kapitole jsem podala stručnou charakteristiku Lamblova života s využitím motivu „poutníka“ – k jeho charakteristickým znakům patřily cesty (různého typu) po Evropě. Lamblovo časté cestování po střední, západní i jižní Evropě, poznávání slovanských jazyků, krajin a kultur, nabývání vztahu ke Slovanstvu a rozhledu ve slovanském světě, se u Lambla promítly do projevů slovanského uvědomění a slovanské vzájemnosti.

Tyto zájmy dopomohly ke sblížení Lambla s mnoha českými, moravskými a slovenskými spisovateli-vlastenci. Zásadní význam pro krystalizaci jeho názoru na česko-slovenské vztahy měla cesta na Slovensko v r. 1846.

Doba, ve které V. D. Lambl se svým bratrem putoval z Čech přes Moravu na Slovensko a po Slovensku, byla obdobím krystalizace názorů jak ve slovenském, tak v českém prostředí. Lambl jakožto Čech z českého prostředí, ve kterém byla nová spisovná slovenština odmítána, byl zprvu zastánce společného česko-slovenského jazyka. V čase, kdy cestou po Slovensku začal poznávat jeho kulturu, řeč i obyvatele, se postupně vyvíjel i jeho pohled na česko-slovenskou vzájemnost, který pak projevil v revolučním roce 1848 a také ve své publicistice. Svým zájmem o Slovensko, jeho geografické a národopisné charakteristiky, o lidovou (a nejen lidovou) slovesnost a řeč výrazně ovlivnil život a tvorbu Boženy Němcové. V samostatné kapitole bakalářské práce se věnuji stručnému srovnání Lamblova Slovníčku Slovenského a Němcové Slovenského slovníku (není příliš známo, že B. Němcová také vypracovala slovensko-český slovník).

Třetí kapitola je v bakalářské práci věnovaná Zápiskům cestujícího po Slovensku r. 1846, publikovaným r. 1847. Cílem zpracování v práci zde bylo na jedné straně vyzdvihnout nejdůležitější události a zejména setkání se slovenskými buditeli (ale také běžnými lidmi), které Lambl ve svých Zápiscích zachytává, současně však sledovat lexikální linii vzájemného vztahu Zápisků a Slovníčka Slovenského. Vycházím tu z chápání Lamblových „Zápisků cestujícího po Slovensku“ a „Slovníčka Slovenského“ jako vzájemně provázaného celku, ve kterém jeho filologické zájmy našly různé ztvárnění. Kapitola věnovaná Zápiskům tak představuje předstupeň k vlastnímu opisu lexikografického zpracování v Slovníčku – v přehledných tabulkách se tu uvádí příklady slovenských lexémů tak, jak byly uvedeny v textě Zápisků, a jak byly zpracovány ve Slovníčku.

Čtvrtá kapitola se zameřuje na Slovníček Slovenský, který – jako dílo stojící na samém začátku řady – představuje významnou součást slovensko-české a česko-slovenské dvojjazyčné lexikografie. Slovníček obsahuje kolem 1000 hesel zpracovaných různou lexikografickou technikou. Kromě překladových hesel, která ke slovenskému slovu přinášejí český ekvivalent, obsahuje Slovníček také hesla spíše výkladová, často s rozsáhlými encyklopedickými informacemi, kterými se Lambl snažil co nejvýstižněji zpracovat zachycenou diferenční slovní zásobu. K osobitostem slovníčku patří, že pod souhrnným

názvem Slovenského slovníčku zpracovává také moravské lexémy, zejména slova z Rusavy pod Hostýnem, která z velké části patří ke karpatismům, valašské slovní zásobě.

Jsem přesvědčena, že výzkumné práce týkající se života a díla Viléma Dušena Lambla zdaleka nejsou u konce. Stejně tak zůstává otevřena široká problematika česko-slovenských lexikálních vztahů, na kterou Lambl jako jeden z prvních ve svých „Zápiscích cestujícího po Slovensku v r. 1848“ a zejména ve „Slovníčku Slovenském“ soustředil pozornost. Moje bakalářská práce představuje pouze zlomek mozaiky pohledu na česko-slovenské jazykové vztahy s koncentrací na problematiku lexikálních diferencí při využití dobových slovníků a „cestopisných“ prací. Doufám, že v pomyslné mozaice zaujme své místo.

Seznam použité literatury

BITTNEROVÁ, Martina: *Utajené životy slavných Čechů*. Praha: BRÁNA 2012.

CÍNOVÁ, Petra: *Otázky slovanské vzájemnosti ve vztahu Boženy Němcové a V.D. Lambla (korespondence a souvislosti)*. Bakalářská práce. České Budějovice, 2013.

CURÍN, František: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1985.

DUŠAN, Wilém: *Dopis z Uherského Slowenska* (ze Slowenské Lupči 24. srpna 1846).

Poutník 1846, roč. 1, s. 191.

DUŠAN, Wilém: *Zápisky cestujícího po Slowensku r. 1846*. Poutník, 1847, roč. 2, s. 73–83, 103 – 111, 151–157, 171–182.

DUŠAN, Wilém: *Slovenskje pohladi na vedi, umeňja a literatúru*. Rec. Poutník, 1847b, roč. 2, s. 32.

DUŠAN, Wilém: *Slowníček Slowenský*. Časopis Českého museum, 22, 1848, díl 2, s. 98–216, 305–337.

FEJÉRPATAKY-BELOPOTOCKÝ, Kašpar: *Cesta na Křiwáň Liptowský*. Hronka, 1837, 2, sw. 2, s. 109–113.

FÍŠER, Zdeněk: *Slovenská enkláva na Moravě: Rusava 19. století*. Zvuk, 2009, jaro/léto, s. 48–53.

GAJDOŠOVÁ, Katarína: *Slovensko-česká a česko-slovenská dvojjazyčná lexikografia. Vývinový prehľad od 19. storočia po súčasnosť. I časť*. Slovenská reč, 2014, s. 274–303.

HALUZICKÝ, Bohumil: *Božena Němcová a Slovensko*. Bratislava: Tatran, 1952.

HAYEKOVÁ, Matilda: *Dejiny slovenských slovníkov do roku 1945*. Bratislava: Univerzita Komenského 1990.

JUNGMANN, Josef: *Slovník česko-německý, I–V*. Praha: Knížecí arcibiskupská tiskárna 1835–1839.

KOVÁČ, Dušan: *Dějiny Slovenska*. Praha: LN 2010.

- KRAJČOVIČ, Rudolf: Polemiky a kritiky v štúrovskom období. Z galérie osobností v dejinách spisovnej slovenčiny (VIII.). Kultúra slova, 2004, č. 2, s. 65–73.
- KUZMÁNY, Karol: Ladislav (pokračovánj). Hronka, 1838, 3, sw. 3, s. 211–260.
- MÁCHAL, Jan: Božena Němcová a slovanská vzájemnost. In: Božena Němcová 1820–1862. Sborník statí o jejím životě a díle. Ed. Václav Černý. 1912, s. 173–183.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira: Prekrývania a rozdiely slovenských a českých synonymických skupín. Lexika a slovtvorba In: Gramatika a korpus 2012. Sborník příspěvků z konference na CD. Ústav pro jazyk český AV ČR a Gaudeamus Hradec Králové 2013.
- PAULINY, Eugen: Dejiny *spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983.
- PODLIPSKÁ, S.: *Božena Němcová ve vzpomínkách*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1961.
- RIPKA, Ivor a kol.: *Slovník slovenských nářečí I. A–K*, Bratislava, VEDA vydavatelství Slovenskej akadémie vied 1994.
- RIPKA, Ivor a kol.: *Slovník slovenských nářečí II. L–P*, VEDA vydavatelství Slovenskej akadémie vied 2006.
- SOJKOVÁ, Zdenka: *Slovenské jaro*, Praha, Slovensko-český klub 2003.
- SOJKOVÁ, Zdenka: *Knižka o životě Ludovíta Štúra*. Praha: Slovensko-český klub 2005.
- SOJKOVÁ, Zdenka: *Skvitne ešte život. Kniha o Ludovítovi Štúrovi*. Martin: Matica slovenská 2006.
- SOJKOVÁ, Zdenka: *Na rozhraní dvou věků. K politické publicistice Ludovíta Štúra z let 1847–55*. Praha: Edice Slovenských dotyků 2007.
- ŠKVARNA, Dušan: *Začiatky moderných Slovenských symbolov. K vytváraníu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica: UMB 2004.
- ŠMÍDEK, Karel: *Upomjny z cesty mé*. Květy, 1840, r. 7, č. 45, s. 359–360.
- TÝROVÁ, Eva: *Česko-slovenské lexikální shody a difference z hlediska postavení ve spisovném jazyce a v nářečí*. Diplomová práce. Praha: FFUK 2011.

VÁŽNÝ, Václav: *Nářečí slovenská*. In: Československá vlastivěda. Díl III . Jazyk. Praha: Sfinx 1934.

VÁŽNÝ, Václav: Nová lexikální monografie z nářeční oblasti moravské. *Naše řeč*, 43, č. 3 – 4, 1960, s. 100–109.

WEINGART, Miloš: *Příspěvky k studiu slovenštiny*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského 1923.

ZELENKOVÁ Anna: *V. D. Lambl a jeho chápanie česko-slovenskej vzájemnosti*. – In : *Literatury v kontaktech: Jazyk – literatura – kultura*. Brno: Ústav slavistiky FF MU 2002.

ŽÁČEK, Václav: *Cesty českých studentů na Slovensko v době předbřeznové*. Brno: Nakladatelství Brněnské tiskárny 1948.

ŽIGO, Pavol: Dejiny slovenského jazyka. In: *Slovacikum. Kapitoly z dejín slovenskej kultúry*. Bratislava: AEP 2004, s. 73–112.

ŽIGO, Pavol a KRAJČOVIČ, Rudolf: *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Filozofická fakulta – Univerzita Komenského 2006.

Elektronické zdroje

DUŠAN, Wilim: *Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846*, Pautník, 1847, roč. 2, s. 73–83, 103 – 111, 151–157, 171–182. Dostupné na internetu [cit. 5. 4. 2015]:

<[http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?
it=0&id=9044149&picp=&idpi=18168455](http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?it=0&id=9044149&picp=&idpi=18168455)>

<[http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?
it=0&id=9044181&picp=&idpi=18168487](http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?it=0&id=9044181&picp=&idpi=18168487)>

<[http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?
it=0&id=9044230&picp=&idpi=18168536](http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?it=0&id=9044230&picp=&idpi=18168536)>

<[http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?
it=0&id=9044252&picp=&idpi=18168558](http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?it=0&id=9044252&picp=&idpi=18168558)>

DUŠAN, Wilém: Slovníček Slowenský. Časopis Českého museum, 22, 1848, díl 2, s. 198–216, 305–337. Dostupné na internetu [cit. 5. 4. 2015]: <<http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000093637761;view=1up;seq=1058>>.

<http://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2004/2/ks2004-2.html>

<http://leccos.com/index.php/clanky/lambl-dusan-vilem>